

www.e-rara.ch

**Clementis Alexandrini, viri longe doctissimi, qui Panteni quidem
martyris fuit discipulus, praeceptor vero Origenis, omnia, quae quidem
extant opera**

Clemens

Basileae, anno 1566

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-1331>

Clementis Alexandrini stromatum liber secundus

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelnformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

A
CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM
 LIBER SECVNDVS.

DEINCEPS autem fuerit tractandum, quoniam barbaræ philosophiæ fures Scriptura Græcos esse dixit, quemadmodum hoc paucis ostendatur. Non solum enim ex ijs quæ à nobis narrantur, ea quæ sunt admirabilia & præter fidem imitantes, scripsisse ostendemus, sed etiam principalia dogmata surripientes, eaque adulterantes, cum nostræ sint, ut demonstrauius, scripturæ antiquiores, conuincemus, nempe & in decretis de fide, & de sapientia, & spe, & charitate, & de pœnitentia, & continentia, quinetiam de Dei timore. Examen certè virtutum veritatis, & quæcunq; postulabit quæ in proposito loco sit adnotatio, comprehendentur, & quod maximè occultum barbaræ philosophiæ symbolicum hoc & enigmaticum genus sunt emulati, qui actione & exercitatione priscam sunt sectati philosophiam, quod quidem genus est utilissimum, atque adeo maximè necessarium cognitioni veritatis. Post hæc existimo esse consequens ijs respondere quæ dicunt Græci dum in nos inuehuntur, paucas adducendo scripturas, si fortè contingat, ut Iudæus quoque paulatim exaudiens, ex ijs quæ credidit, possit conuerti ad eum quem non credidit. Præclaros autem egregiosq; philosophos meritò excipiet, à charitate profecta, eorum vitæ & inuentionis nouarum dogmatum reprehensio, non vlciscentibus quidem nobis inimicos, multum quidem abest, cum etiam eis bene precari ac benedicere didicerimus qui nos execrantur, etiam si in nos maledictis inuehantur: sed ut illi conuertantur, si fortè erubuerint qui omni sunt ex parte sapientes, per barbaram correcti reprehensionem, ut possint tandem perspicere, cuiusmodi sint disciplinæ, quarum gratia peregrinando transmarinas obeunt regiones. Quorum enim sunt fures, ea quoque sunt demonstranda, eis nimio sui amore detracto, & maiori quàm par sit de se persuasione: quæ autem ipsi quærentes, gloriantur se inuenisse, ea sunt reprehendenda. Consequens autem est, ut disciplinarum qui vocatur orbis, ostendamus quàm sit inutilis, & de Astrologia, Mathematica, Magica, & arte præstringēdi oculos, quæ dicitur γήτρα, cursum est à nobis tractandum. De ijs enim tanquam maximis scientijs, omnes Græci se iactant, & sibi placent. Qui autem liberè & audacter reprehēdit, est pacificus. Sæpe autem diximus, neque nos ut Græci essemus exercuisse, neque in eo studium ponere. Hoc enim sufficit ad multos populari quadam persuasione à veritate abducendos. Quæ verè est autem philosophia, non in lingua, sed in mente inuabit eos qui audierint. Oportet autem, ut opinor, eum qui curam gerit veritatis, non insidiosè captoq; consilio ac cura adhibita dictionem componere, sed conari tantum id quod vult quomodo potest exponere. Eos enim qui hærent dictionibus, & in eis sunt occupati, res ipsæ effugiunt. Atq; agricolæ quidem est proprium, rosam quæ in spinis nascitur citra noxam carpere: similiter & artificis, eam quæ in ostrei carne infossa est margaritam inuenire. Aiunt autem gallinas quoque carnem habere suauissimam, quando eis non copioso apposito nutrimento, & eæ pedibus fodientes, cum labore alimentum colligunt. Si quis ergo eius quod est simile contemplandi potestate præditus, cupit in multis probabilibus ijsq; Græcis, id quod verum est persequi, tanquam sub larvis verum vultum studiosè perscrutatus, venabitur. Dicit enim quæ Hermæ in visione apparuit potestas: Quod tibi contingit reuelari, reuelabitur. Propter tuam autem ne esferaris sapientiam, dicunt Prouerbia. In omnibus autem vijs cognosce ipsam, ut recto tramite dirigat vias tuas, pes autem tuus ne offendat. Vult enim per hæc ostendere, oportere opera esse verbo cōsequentia. Iam verò ostendit nos oportere ex omni doctrina eligendo habere id quod est vtile. Sunt autem viæ sapientiæ variæ, ut recto tramite incedamus ad viam veritatis. Via autem est fides. Pes autem tuus non offendat, ait de aliquibus qui videbantur aduersari vni eiq; diuinæ quæ prouidet administrationi. Vnde subiungit: Ne sis sapiens apud teipsum, per impias rationes, quæ seditionem agitant aduersus Dei œconomiam ac dispensationem. Time autem Deum, qui solus est potens: cui est cōsequens, Deo nihil aduersari. Et alioqui apertè quoq; docet

πραγματικῶς.

ἀγαπήνους.

A charitate

profecta, aut

si dici posset,

charitativa.

διαπορεύσεως.

φιλανθρωπίας.

ἐπιλωποσθεῖς.

ἀποδημαγίως.

γῆρ τῆς ἀληθείας.

μερμηδονήσις.

ἐρβοτομή.

- Hebr. 12.** inductio, quod Dei timor, est mali declinatio. Dicit enim: Et declina ab omni malo. Hęc est disciplina Domini. Quem enim diligit Dominus, castigat, efficiens quidem ut doleat, ad hoc ut intelligat, restituens autem ad pacem & incorruptionem. Barbara itaque quam nos persequimur philosophia, reuera est perfecta & vera. Dicit itaque in Sapia: Ipse mihi dedit non falsam eorum quę sunt cognitionem, ut cognoscam mundi constitutionem. & ea quę deinceps sequuntur, ut quę ad illud, Et vires radicum. In his omnibus naturalem comprehendit contemplationem, quę est omnium quę facta sunt in mundo sensili. Deinceps autem tacite quoque de ijs significat quę cōprehenduntur intelligentia, per ea quę subiungit: Et quęcunq; sunt occulta & aperta cognoui. Quę est enim omnium artifex, me docuit Sapia. Paucis habes quid nostra profiteatur Sapia. Horū autē disciplina quę cum recta vitę institutione fuerit exercitata, per omnium artificem sapientiam, erigit ad eū qui est dux & princeps vniuersi, qui est res apprehensu & venatu difficilis, quę semper recedit, & procul abest ab eo qui persequitur. Ipse autē cum procul sit, incedit vel propinquissimē. res certē ineffabilis. Deus appropinquans ego, inquit Dominus, procul quidem essentia. Quomodo enim quod est genitum, appropinquat ingenito? Proximē autem est potestate, qua sinu suo omnia complectitur. Si clanculum quis fecerit, inquit, & non videbo eum? At qui & vidente, & beneficiente, & docente quę nos tangit potestate, semper adest Dei potētia. Vnde Moses cum persuasum haberet Deum nunquam humana cognitum iri sapientia, Ostende te mihi, inquit: & in caliginem, vbi erat Dei vox, ingredi cogitur, hoc est, ad arcanas & informes de eo quod est notiones. Non est enim in caligine Deus, aut in loco, sed supra locum, & tempus, & proprietatem eorum quę facta sunt: quare nunquam est in parte, nec ut continens, nec ut qui contineatur, aut per circumscriptionem, aut per sectionem. Quam enim domum edificabitis mihi? inquit Dominus. Sed nec sibi edificauit cum capi non possit. Et quamuis cælum dicatur eius sedes, nec sic quidem continetur, sed requiescit delectatus opificio. Clarum est ergo occultatam nobis esse veritatem, & si id iam vno exemplo ostensum est, id quoque paulo post monstrabitur pluribus. Quomodo autem non sunt merito excipiendi, qui & discere volunt, & ex sententia Solomonis possunt nosse sapientiam & disciplinam, & intelligere rationes prudentiæ, & suscipere strophas orationum, & veram intelligere iustitiam? utpote quod sit alia, quę non ex veritate docetur à Gręcis legibus & alijs philosophis. Et iudicia, inquit, dirigere, non iudicialia, sed quod est in nobis iudicium sanum & ab errore alienum oportere nos habere significat: Ut det simplicibus astutiā, puero autē nuper nato sensum & beneuolētiā. Hęc enim cum audierit sapiens, qui persuasum habet obedire præceptis, erit per cognitionem sapientior. Qui est autem intelligens, acquirat gubernationem, & intelliget parabolam & obscurum sermonem, & sapientum dicta & ænigmata. Non enim adulterinas proferunt rationes, qui sunt à Deo inspirati, nec ij qui ab eis mercantur: sed nec laqueos quibus multi Sophistę adolēcentes implicant, nulli rei quę vera sit vacantes. Sed qui spiritum quidem sanctum possident, profunda Dei scrutantur, hoc est, ij qui ea assequuntur quę latent in prophetis. Sanctis autem canes impertire vetatur, donec bestię manserint. Non oportet enim inuidiosis & perturbatis, & adhuc infidelibus & impudentibus moribus, ad latrandum aduersus inquisitionem, vnquam temperare diuinum & purum fluentum aquę viuę. Ne effundantur, inquit, aquę extra fontem tutum, in tuas autem plateas transeant aquę tuę. Non enim hęc multi percipiunt qui in ea incidunt. Sed nec cum didicerint cognoscūt, ut ait egregius Heraclitus. An non is quoque tibi videtur eos qui non credunt vituperare? Iustus autem meus ex fide viuet, dixit Propheta. Dicit autem alius quoque propheta: Nisi credideritis, non intelligetis. Quomodo enim admirabilem & supernaturalem eorum cōtemplationem capere potuerit anima, si intus in eis discendis depugnet incredulitas? Fides autem, quam Gręci calumniantur, existimātes inanem & barbaram, est voluntaria anticipatio, pietatis assensio, rerum quę sperantur substantia, argumentum earum quę non videntur, ut est sententia diuini Apostoli. Per eam enim maximē testimonium acceperunt antiquiores. Sine fide autem impossibile est Deo piacere. Alij autem, rei non apparentis vnientem assensionem tradiderunt esse fidem sicut certē demonstrationem, rei quę ignoratur manifestam assensionem. Si itaque voluntaria electio est alicuius appetens, versatur nunc appetitio in cogitatione. Quoniam autem actionis principium est electio voluntaria, inuenitur fides est

A se principium actionis, fundamentum prudentis electionis, aliquo ei prius per fidē ostendente demonstrationem. Volentem autem sequi id quod est vtile, est principium prudentiæ. Magnum itaq; momentum ad cognitionem affert, quæ diuelli non potest voluntaria electio. Iam fidei meditatio fit sciētia, quæ stabili ac firmo innixa est fundamento. Scientiam itaq; definiunt philosophi, habitum qui transmutari nō potest à ratione. Est ergo aliquis alius eiusmodi verus status pietatis ac Dei cultus, cuius sola est magistra ratio. Non ego quidem, sed, vt arbitror, Theophrastus dicit sensum esse fidei principium. Ab eo enim porriguntur principia ad eam quæ est in nobis rationem & cogitationem. Qui diuinis ergo credidit Scripturis, firmū habens iudicium cui contradici nequit, demonstrationem eius qui Scripturas dedit vocem accipit. Non vtiq; fit ergo fides munita per demonstrationem. Beati itaque qui non viderunt & crediderunt. Ac Sirenū quidem cantus efficaces, vim plusquam humanam ostendentes, eos qui in eas inciderant obstupesciebant, vt ea quæ dicebantur exciperent, propemodum inuitos inducētes. Hic fidem esse naturalem existimant Basilidis sectatores, quatenus eam etiam in electione collocant, vt quæ intelligente comprehensione, disciplinas inueniat citra demonstrationem. Valentiniani autem cum nobis quidem simplicibus fidem tribuerint, sibi qui natura salui sunt, volunt esse cognitionem ex excellentis abundantia seminis, dicentes eam esse longè magis à fide separatam, quàm spiritale ab animali. Præterea dicunt Basilidei, fidem simul & electionem esse propriam in vnoquoque spacio: rursus autem ex consequentia supermundanæ electionis, consequi mundanam totius naturæ fidem, & pro modo spei vniuscuiusq; conueniens quoque esse donum fidei. Voluntariæ ergo ac liberæ electionis non est fides vtiq; officium, si est naturæ commodum, nec iustam consequetur retributionem, nec qui non credidit cuius culpa id non euenit, nec is qui credidit, qui causa non fuit. Omnis autem fidei & incredulitatis proprietas & differentia, nec laudi, nec vituperationi fuerit obnoxia, rectè considerantibus, cum habeat præcedentem naturalem necessitatem, quæ orta est ab eo qui potest omnia. Quod si nos, tanquam inanima, naturalibus operationibus veluti funibus trahamur, superuacaneum est inuoluntarium, & appetitio quæ ea præcedit. Nec ego illud vtiq; esse animal intelligo, cuius vim appetendi, quæ ab externa causa mouetur, sortita est necessitas. Vbi autem est amplius eius qui fuit aliquando incredulus pœnitentia, per quam remissio peccatorum? Quare nec amplius baptismus rationi consentaneus, nec beatum signaculum, nec filius, nec pater, sed est eis impia, vt existimo, naturarum distributio, quæ fundamentum salutis non habet fidem voluntariam. Nos autem qui libera & absoluta potestate eligere & vitare à Domino datum esse hominibus, à Scripturis accepimus, iudicio quod transmutari & excidere non potest, fidei acquiescamus, alacrem & promptum ostendendo spiritum, quoniam vitam elegimus, & Deo per vocem illius credidimus, & qui verbo credidit, nouit rem esse veram. Verbum enim est veritas. Qui autem non credidit dicenti, Deo non credidit. Fide intelligamus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent, inquit Apostolus. Fide maiorem hostiam Abel quàm Cain obtulit, per quam testimonium est consecutus quod esset iustus, testimonium perhibere muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur, & quæ deinceps sequuntur, vsq; ad illud, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Hos ergo cum etiam ante legem fides iustificasset constituit hæredes diuinæ promissionis. Quid ergo adhuc fidei ex nostra historia recensens adduco testimonia? Deficiet enim me tempus enarrantē de Gedeon, Barac, Sampson, Iephtæ, Dauid, Samuel & Prophetis, & quæ sequuntur. Cum autem sint quatuor in quibus verum consistit, sensus, intelligentia, scientia, opinio, natura quidem prima est mens seu intelligentia: nobis autem & ad nos relatus, sensus. Ex sensu autem & intelligentia consistit scientiæ essentia. Intelligentiæ autem & sensus commune est id quod est euidens. Sed sensus quidem est basis scientiæ. Fides autem progressa per sensilia, relinquit opinionem: contendit autem ad ea quæ sunt à falso aliena, & permanet in veritate. Si quis autem dicat scientiam demonstrare cum ratione, audiat, quod sunt etiam principia quæ demonstrari nequeunt: neque enim cognosci possunt arte nec prudentia. Hæc enim versatur in ijs quæ contingit se aliter habere: illa autem est efficiens & propemodum contemplans. Fide ergo sola existimant se consequi principium vniuersorum. Quæuis enim scientia doceri potest. Quod autem doceri potest, docetur ex eo quod prius cognoscitur. Non prius autem cognoscebatur à Græ-

Fides principium actionis, fundamentum electionis.

Ioan. 20.

Pœnitentia. Baptismus. Beati signaculum.

Heb. 11.

ἐπιθυμία.

ἐπιστήμη.

cis principium vniuersorum. Neque ergo à Thalete qui aquam sciebat primam A
causam, neque ab alijs qui deinceps consecuti sunt Physicis. Primus enim Anaxa-
goras mentem rebus adhibuit. Sed nec ille dignitatem seruauit efficientem, ne-
scio quas amentes describens reuolutiones, cum mentis ab agendo cessatione & a-
mentia. Quocirca verbum quoque dicit: Ne dixeritis vobis magistrum super ter-
ram. Quæ est enim scientia, est habitus demonstratiuus. Fides autem, gratia, quæ
ex ijs quæ demonstrari nequeunt, deducit ad id quod est simplex, generale, & vni-
uersum, quod neque est cum materia, neque materia, neque sub materia. Incredu-
li autè, vt videtur, ex cælo, & ex eo quod aspectari non potest, omnia trahunt in ter-
ram, manibus reuera petras & quercus apprehendentes, vt ait Plato. Omnia enim
quæ sunt eiusmodi attingentes, hoc solum esse affirmant, quod habet applicatio-
nem & contactum eiusmodi, idem definiens corpus & essentiam. Aduersus
eos ab alto decertantes, ex eo quod non est aspectabile, alicunde eos piè admodum
vltiscuntur, incorporeas quasdam, & quæ intelligentia percipiuntur, formas, vrgen-
tes veram esse essentiam. Ecce facio noua, ait Verbum, quæ oculus non vidit, nec au-
ris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Nouo oculo, noua aure, nouo corde,
quæcunque videri & audiri possunt, sunt per fidem & intelligentiam comprehen-
denda, spiritualiter dicentibus, audientibus, agentibus Domini discipulis. Est enim
probus nummus, & alius adulterinus, qui nihilo fecius rudes decipit & ignaros,
sed non argentarios, qui sciunt cum didicerint separare & discernere probum à re-
probo, eoque qui est malæ notæ. Sic argentarius rudi & ignaro solum dicit num-
mum esse adulterinum. Quomodo autem, solus scit argentarij familiaris, & qui in
eo est exercitatus. Aristoteles autem, id quod consequitur scientiam, iudicium,
quod verum sit hoc quidpiam, dicit esse fidem. Est ergo fides scientia præstantior,
& eius iudex. Fidem autem imitatur coniectura, quæ est imbecilla opinio, sicut a-
dulador amicum, & lupus canem. Quoniam autem videt faber quod qui aliqua
didicit, sit artifex, & gubernator doctus artem, gubernare poterit, non satis esse re-
putans fieri bonum & honestum: necesse est eum qui parer, discere: parere autem
Verbo, quem magistrum esse diximus, est illi credere, in nulla re repugnando, aut
contradicendo. Quomodo enim fieri potest vt aduersus Deum aliquid sciamus? est
ergo fidelis cognitio. Potest autem cognosci fides diuina quadam consecutione
& mutua consequentia. Iam verò Epicurus quoque, qui veritati maximè prætulit
voluptatem, cogitationis anticipationem existimat esse fidem. Anticipationem
autem definit, applicationem ad aliquid euidentem, & ad euidentem rei intelligen-
tiam: neminem autem posse nec quærere, nec dubitare, neque verò opinari, sed ne-
que probare aut arguere, absque anticipatione. Quomodo autem non habens quis
anticipationem eius quod desiderat, didicerit id de quo quærît? Qui autem didicit
anticipationem, iam facit comprehensionem. Si autem is qui discit, non discit abs-
que anticipationem, quæ possit ea quæ dicuntur suscipere, ipse quidem habet
aures præditas facultate audiendæ veritatis. Beatus est autem qui dicit in au-
res audientium, sicut certè beatus quoque est is qui est obedientiæ. Audire autem C
est intelligere. Si ergo fides nihil est aliud quàm anticipatio cogitationis circa ea
quæ dicuntur, & hoc dictum est obedientia, & intelligentia persuasio, sine fide au-
tem non discet aliquis, quoniã nec sine anticipationem, verum ergo omnino ostendi-
tur quod à Propheta dictum est, Nisi credideritis, non intelligetis. Hoc eloquium
Heraclitus quoque Ephesius circumloquens dixit: Nisi speret, id quod est inspera-
tum non inueniet, cum sit & inscrutabile, & nullus ad id pateat aditus. Sed Plato
quoque Philosophus, in Legibus, eum qui beatus & felix est futurus, dicit oportere
esse ab initio participem veritatis, vt cum sit verus, plurimo viuat tempore: fide-
lis enim. Infidelis autem est, cui voluntarium placet falsum. Cui autem inuolunta-
rium, cum sit amens, non est animal. Neutrum ergo est expetendum. Ingratus enim
est quisquis est infidelis & ignarus. Nunquid autem in Euthydemo occultè hanc esse
dicis regalem sapientiam? In Politico quidem certè his verbis: Quare veri Regis
regalis est sapientia, & qui eam possederit, siue princeps, siue priuatus fuerit, omni-
no ex hac quidem arte βασιλικός, id est, regalis, seu regnandi peritus, rectè appellabi-
tur. Iam qui in Christum crediderunt, Christi, id est, vncti, & sunt, & dicuntur: sicut
ij qui sunt reuera regales, Regi curæ sunt. Sicut enim sapientes sunt sapientia sa-
pientes, & qui sunt iusti, iure iusti sunt: ita etiam sunt à Christo Rege reges, & qui
Christi sunt, sunt Christiani. Deinde inferiùs aperte subiungit: Quod rectum est
autem

Matth. 23.
Fides, gratia
quæ ex his,
quæ demon-
strari neque-
unt, deducit
ad id quod
est simplex,
generale, &
uniuersum.
Esa. 43.
1. Cor. 9.

ἀργυρομισθόν.
παρὰ τὸν χαρα-
χτήριον.

ἰσχυροῦς.

πρόληψις.
πρόληψις.
κατάληψις.

Esa. 6.

ἄφρονος.

ῥίμψ νόμιμοι.

A autem fuerit legitimum, & lex cum sit natura, est recta ratio, & non in scriptis, neque in alijs. Et hospes Eleates virum regalem & politicum, legem animatam pronunciat. Talis autem est qui legem quidem implet, facit autem voluntatem patris, apertè in excelso aliquo ligno inscriptus, diuinæ virtutis exemplar expositus ijs qui possunt perspicere. Sciunt autem Græci, Ephorum Lacedæmoniorum scythalas fuisse lege in lignis inscriptas. Lex autem mea, vt prius dictum est, est & regia & animata, & recta ratio. Lex, quæ est Rex omnium mortalium & immortalium, vt canit Pindarus Bœotius. Speusippus autem in primo aduersus Cleophontem, videtur dicere similia Platonij, sic scribens: Si enim regnum res bona est, & sapiens solus est Rex & Princeps: lex cum sit recta ratio, bona fuerit. quæ quidem ita se habent. His consequentia statuunt philosophi Stoici, qui regnum, sacerdotium, Prophetiam, legis ferendę scientiam, diuitias, veram pulchritudinem, nobilitatem, libertatem, soli sapienti tribuunt. Fatentur autem ipsi quoque eum inueniri difficiliter. Videntur ergo omnia quæ prius dicta sunt dogmata, à magno Mose Græcis esse tradita. Et omnia quidem esse sapientis per hæc docet: Et quoniam miserus est mei Deus, mihi sunt omnia. Eum autem Deo esse amicum significat, dicens: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Ipse autem inuenitur apertè vocatus amicus. Qui autem videt Deum, nomen mutasse ostenditur, & Isaac tanquam victimam consecratam allegoricè sibi delegit, typum futuram salutaris œconomix. Et à Græcis celebratur Rex Minos, qui nouem annis familiariter cum Ioue est versatus, cum audiissent quemadmodum Deus cum Mose loquebatur, vt si quis cum suo amico loqueretur. Erat autem Moses quidem sapiens, Rex, legislator. Seruator autem noster humanam omnem naturam superat. Pulcher quidem, vt à nobis solus ametur, qui veram desideramus pulchritudinem: erat enim lux vera. Rex autem & à pueris imperitis, & à non credentibus Iudæis & ignorantibus vocatus, & ab ipsis Prophetis prædicatus ostenditur. Adde autem diues, vt omnem terram, & quod super terram, & sub terra est, aurum, quæ ei cum omni gloria ab aduersario dabantur, despexerit. Quid attinet dicere, quod sit solus Pontifex, qui solus Dei cultus tenet scientiam? Rex pacis Melchisedech, qui solus est vel omnium aptissimus vt præsit humano generi. Legislator autem, vt qui dat legem in ore Prophetarum, quæ sunt agenda, & quæ non, apertissimè præcipiens & docens. Quis autem ex eo fuerit nobilior, cuius solus pater est Deus? Agere verò ostendamus Platonem quoque eisdem suffragari dogmatibus. Sapientem in Phædro quidem dixit esse diuitem, dicens: O dilecte Pan, & quicumque alij dij hic adestis, date mihi vt sim pulcher in ijs quæ sunt intrinsecus, extrinsecus autem quæcunque habeo sint mihi amica ijs quæ sunt intrinsecus, sapientem autem diuitem existimem. Hospes autem Atheniensis, eos reprehendens qui existimabant illos esse diuites qui multas possident pecunias, sic dicit: Vt autem valde sint diuites & boni, nequit fieri, ij quidem quos diuites vulgus numerat. Dicit autem eos qui in paucis hominum maximi precij possessiones possident, quas etiam

C malus aliquis possidet. Fidelis est, totus mundus pecuniarum, ait Solomon: infidelis autem, ne obulus quidem. Multò ergo magis Scripturæ credendum est, quæ dicit fore vt celerius camelus per foramen acus transeat, quàm vt diues philosophetur. Contrà autem pauperes Plato beatos censet, vt intellexit, dicens: Paupertas autem est existimanda, non facultates diminuere, sed augere insatiabilitatem. Non est enim paupertas, pecuniæ paucitas, sed insatiabilitas: quæ si recesserit, qui bonus est diues quoque fuerit. Et in Alcibiade, rem quidem seruilem dicit vitium, virtutem verò rem liberalem. Tollite, inquit, à vobis iugum graue, & sumite leue, ait Scriptura, quemadmodum vocant etiam Poëtæ iugum seruile. Et illud, Venundati estis peccatis vestris, ijs quæ prius dicta sunt conuenit. Omnis ergo qui facit peccatum, seruus est: qui est autem seruus, non manet in domo in æternum. Si autem filius vos liberauerit, liberi eritis, & veritas liberabit vos. Pulchrum autem esse sapientem, sic dicit hospes Atheniensis. Quod si quis affirmer iustos, etsi sint deformes corpore, quatenus quidem sunt mores iustissimi, ea ratione esse pulchros: prope modum nullus sic dicens videri possit malè dicere. Et species eius deficiebat præter omnes filios hominum, prædixit Prophetia. Plato autem sapientem dixit Regem in Politico, vt prius iam dictum est. His autem demonstratis reuertamur ad susceptam de fide orationem. Iam verò Plato quoque omni ostendit demonstratione, quod vbique fide opus sit. Ex verbis simul pacem, Fidelis enim & syncerus in

Exod. 13.

Celerius camelus per foramen, &c. Matth. 19. Marc. 10.

Ioan. 8.

Esa. 53.

feditioibus nunquam fuerit absque omni virtute. Pugnaces autem vel in bello A
 mori volunt permulti mercenarij, quorum plerique ferè omnes sunt audaces & ini-
 iusti, insolentes, & prudentiæ expertes, paucis admodum exceptis. Si hæc autem
 rectè dicuntur, quiuis legislator, qui est alicuius momenti, ad maximam virtutem
 maximè respiciens, feret leges. Ea est autem fidelitas, qua in omni tempore opus
 habemus, & in pace, & in bello, & in alia vniuersa denique vita: videretur enim alias
 simul comprehensas continere. Quod optimum est autem, non est bellum, nec fe-
 ditio: ijs enim opus habere deprecandum fuerit. Pax autem inter se inuicem & be-
 neuolentia, res est longè optima. Ex his quidem constat, maximè esse optandum
 pacem habere, ex Platonis sententia: maximè autem mater virtutum est fides. Me-
 ritò ergo dictum est apud Solomonem: Sapientia est in ore fidelium. Nam Xenoc-
 rates quoque in libro de Prudentia, sapientiam dicit esse scientiam primarum cau-
 sarum, & essentiæ quæ percipitur intelligentia: existimans esse duplicem pruden-
 tiam, vnam quidem quæ versatur in agendo, alteram quæ in contemplando, quam
 quidem esse dicit humanam sapientiam. Quocirca sapientia quidem est pruden-
 tia, sed non quæuis prudentia est sapientia. Ostensum est autem, principij vniuer-
 sorum esse eam quæ fide habetur scientiam, non autem demonstrationem. Absur-
 dum enim fuerit Pythagoræ quidem Samij sectatores, recusatis eorum quæ quære-
 bantur demonstrationibus, illud, Ipse dixit, fidem facere arbitrari, & ad ea quæ au-
 dierunt confirmanda, hanc vocem satis esse ducere: eos autem qui contemplandæ
 veritatis tenentur desiderio, fide digno magistro soli Seruatori Deo fidem non ha- B
 bere, aggredientes eorum quæ dicuntur probationes ab eo exigere. Qui autem ha-
 bet aures audiendi, audiat. Et quis is? Dicat Epicharmus: Mens videt, mens au-
 dit: alia autem sunt surda & cæca. Aliquos incredulos arguens Heraclitus, dicit:
 Audire nescientes, nec dicere. Adiutus vtique à Solomone dicente: Si dilexeris au-
 dire, suscipies, & si inclinaueris aurem tuam, eris sapiens. Domine quis credidit au-
 ditui nostro? inquit Esaias. Fides enim est ex auditu: auditus autem per Verbum
 Rom. 10. Dei, inquit Apostolus. Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt?
 Quomodo autem credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient si-
 ne prædicante? Quomodo autem prædicabunt, nisi missi fuerint? Quemadmo-
 dum scriptum est: Quàm speciosi pedes euangelizantium bona. Vides quomodo
 per auditum, & prædicationem Apostolorum, fidem erigit ad Verbum Domini &
 filium Dei? Nondum intelligimus demonstrationem esse verbum Domini. Quem-
 admodum ergo sphaera ludere, non solum dependet ab eo qui mittit sphaeram, sed
 ei etiam eo opus est qui illam numerosè excipiat, vt ex sphaeræ legibus peragatur
 ludi exercitatio: ita etiam vt sit doctrina fide digna accidit, quando fides eorum qui
 audiunt, quæ est ars, vt semel dicam, naturalis, confert ad disciplinam. Adiuuat i-
 que terra quoque fertilis ad seminum deiectionem. Neque enim optimæ doctrinæ
 est aliqua vtilitas, nisi adsit eius qui discit susceptio: neque prophetiæ, nisi adsit obe-
 dientia eorum qui audiunt. Aridæ enim festucæ, quæ sunt paratæ ad suscipiendam
 vrendi facultatem, facilius accenduntur: & lapis qui vulgò iactatur, ferrum tra- C
 hit propter cognationem, & lachryma succini attrahit festucas, & electrum mo-
 uet paleas. Eis autem parent quæ trahuntur, qui dici non potest tracta spiritu, non
 vt principales causæ, sed vt adiuuantes. Cum sit ergo duplex vitij genus: vnum qui-
 dem, quod cum fraude & clanculum, alterum autem quod cum vi fert & trahit, di-
 uinum Verbum clamauit omnes simul vocans, eos quidem vel maximè cognoscēs
 qui non erant parituri: & tamen quoniam est in nostra potestate parère & non pa-
 rère, vt nulli possint causari pretextum ignorantia, iustam fecit vocationem. Quod
 autem præstare possunt vniuscuiusque vires, exigat. Nonnullis enim simul adest &
 velle & posse, vt ijs qui per exercitationem eò peruenerint & purgati sint. Alij au-
 tem etsi nondum possint, iam tamen habent velle. Est autem velle quidem, mu-
 nus animæ: agere autem, non sine corpore. neque verò solus finis res dimetitur, sed
 eæ etiam vniuscuiusque electione dijudicantur: si facile elegit, si peccatorum suo-
 rum ductus est pœnitentia, si propter ea in quibus lapsus est eum remordet conscien-
 tia, & errore recognouit, quod est, postea cognouit. Est enim tarda cognitio pœni-
 tentia. Cognitio autem, est prima à peccato cessatio. Fidei ergo officium quoque &
 opus est pœnitentia. Nisi enim crediderit esse peccatum quo prius tenebatur, nõ di-
 mouebitur: & nisi crediderit, ei quidè qui delinquit, impedère suppliciũ: paratam
 aut esse salutem ei qui ex præceptis viuit, ne sic quidem mutabitur. Iam autem spes
 quos;

Epicharmus.
 Ἐπιχάρμου.
 Heraclitus.

Esa. 53.
 Rom. 10.

σύνχρον.
 ἀχρημαίαν.

τὸ κατὰ δύνα-
 μιν.

ἡ λαβὴ συννοῖα
 μιστήριον.

κατὰ φθῶμα.

A quoq; consistit ex fide. Definiunt itaq; fidem sectatores Basilidis, animæ assensionē alicui eorum quæ sensum non mouent, propterea quod non adsunt. Spes autem est boni acquirendi expectatio. Fidelem autem necesse est esse expectationem. Fidelis autem est, qui citra transgressionem ea seruat quæ sunt ei tradita. Nobis autem traduntur quæ de Deo dicuntur, & verba diuina, nempe mandata, cum executione præceptorum. Hic est seruus fidelis qui laudatur à Domino. Cum autem dixerit, fidelis Deus, cuinam pronuncianti par sit credere significat, & is fuerit Deus fidelis. Quomodo ergo, si credere est opinari aut existimare, quæ à se dicuntur Philosophi firma esse existimant? Non est enim opinio aut existimatio, ea quæ est voluntaria demonstrationis præcedentis assensio, sed alicui valido ac potenti assensio. Quis autem Deo fuerit potentior? Infidelitas autem, est eius quod oppositum imbecilla enunciatiua opinio seu existimatio: quemadmodum credendi difficultas quæ dicitur *ἀπιστία*, est habitus qui fidem difficiliter admittit. Et fides quidem est voluntaria existimatio, & anticipatio prudentis præcomprehensionis. Expectatio autem est opinio futuri. Aliorum autem expectatio, est incerti opinio. Fiducia autem est firma de aliquo apprehensio. Quare ei credimus in quo fiduciam habuimus in gloriam diuinam & salutem. In solo autem Deo fiduciam habuimus, quem sciimus non transgressurum ea quæ sunt pulchrè nobis promissa, & ideo creata, & ab ipso beneuolè nobis data. Est autem beneuolentia, bonorum voluntas, alteri illius ipsius gratia. Ille enim nullius indiget. In nos autem desinit beneficentia, & quæ est à Domino benignitas, cum sit diuina beneuolentia, & beneuolentia ad hoc vt bene faciat. Si autem Abrahæ qui credidit reputatum est ad iustitiam, semen autem Abrahæ sumus nos, per auditum quoque nobis est credendum. Israëlita enim sumus nos, qui non per signa, sed per auditum credimus. Propterea lætare sterilis quæ non parit, erumpe & clama, inquit, quæ non parturis, quoniam multi sunt filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Vixisti in circuitu populi, benedicti sunt filij tui in tabernaculis patrum tuorum. Si autem eadem mansiones à Prophetia & nobis & rursus Patriarchis annunciantur: ostenditur vnum esse Deum vtriusque testamenti. Subiungit itaque manifestius: Hereditasti testamentum Israël, dicens ei quæ est ex gentibus vocationi, quæ erat aliquando sterilis huius viri, qui est verbū, quæ prius fuerat deserta à sponso. Iustus autem ex fide viuet, quæ est in testamento & præceptis, quoniam hæc duo, nomine & tempore, ætate & profectu, data æconomicè, cum potestate quidem vnum sint, illud quidem nouum, hoc verò vetus, per filiū ab vno Deo suppeditantur. Qua ratione dicit etiam Apostolus in Epistola ad Romanos, Iustitia enim Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem vnam, quæ ex Prophetia perficitur in Euangelio per vnum & eundem dominū docens salutem. Hoc, inquit, præceptum commendo tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam, quam quidem repellentes, circa fidem naufragauerunt, quoniam quæ à Deo venit conscientiam polluerunt infidelitate. Non est ergo amplius fides meritò temerè reprehendenda, vt & facilis & vulgaris, & quæ sit quorumlibet. Si humanum enim esset studium, vt existimabant Græci, etiam extinctum esset. Sin autem augetur, non est vbi non sit. Dico ergo fidem, siue fundata sit à charitate, siue etiam à timore, vt dicunt accusatores, esse diuinū aliquid, vt quæ neq; ab alia mundana amicitia diuellatur, neq; à timore præfente dissoluatur. Caritas enim, ea, quæ illi cum fide intercedit amicitia, facit fideles. Fides autem est basis ac stabilimentum charitatis, vicissim inducens beneficentiam, quando etiam legis pædagogus timor, propterea quod credatur, timor quoque esse creditur. Si enim in operando, quod is sit ostenditur. Qui autem facturus est & minatur, non autem operans & præfens creditur, non imple fidem procreat, qui esse fide dignus est ab ipsa probatus. Diuina ergo est tanta mutatio, vt qui ex infidelitate fidelis factus fuerit, spei quoq; credat & timori. At prima quidem ad salutem inclinatio nobis fides apparet, post quā timor & spes & pœnitentia, cum continentia & tolerantia proficientes, nos ducunt ad charitatem & ad cognitionem. Meritò ergo Barnabas apostolus, Ex qua parte, inquit, studii paulatim ad vos mittere, vt cum fide vestra perfectam etiam habeatis cognitionem. Fidei ergo nostræ coadiutores sunt timor & tolerantia: quæ autem nobis opem ferunt, sunt longanimitas & continentia. His ergo, inquit, in ijs quæ ad Dominum pertinent, castè manentibus, vnà cum eis lætantur sapientia, intelligentia, scientia, cognitio. Cum itaque prius dictæ virtutes sint elementa cognitionis, euenit vt fi-

ἰσχυροῦς

Esa. 54.

Galat. 4

*ἐκ τοῦ νόθου**γαίου.**videtur*

des sit magis elementaris, quæ ei qui est cognoscendi potestate præditus, est æquè A
 necessaria, ac ei qui in hoc mundo viuit, ad viuendum respiratio. Vt autem absq; qua-
 tuor elementis non licet viuere, ita nec absque fide licet assequi cognitionem. Hæc
 est ergo basis veritatis. Qui timorem autem accusant, legem insectantur. Quod si le-
 gem, clarum est quod illum quoque qui legem dedit. Hæc enim tria necesse est
 consistant in subiecto: is qui administrat, administratio, & id quod administratur.
 Si ergo legem per positionem abstulerint, necesse est utique ut vnusquisque qui du-
 citur à cupiditate, voluptati obsequens, id quidem quod rectè honesteque se habet
 negligat, Deum autem despiciat, absque metu autem simul sit impius & iniustus, ut
 qui à veritate exiluerit. At certè, inquiunt, timor est à ratione aliena declinatio, & a-
 nimi perturbatio. Quid tu dicis? & quomodo tibi amplius seruari possit hæc de-
 finitio, cum præceptum mihi per rationem seu verbum datum sit? Præceptum
 autem timorem pronunciat per disciplinam, eum qui id suscipit, parans ut corrigatur.
 Non est ergo timor à ratione alienus: est itaque rationi consentaneus. Quid ni
 enim, cum adhortetur, Non occides, non mœchaberis, non furaberis, non falsum di-
 ces testimonium. Sed si nomina astutè excogitant, *σινάβασιν*, id est, cautionem, vo-
 cent legis timorem philosophi, quæ est consentanea rationi declinatio. Hos Crito-
 laus Phaselites non ineptè vocauit *ἰνομαστομάχους*, id est, qui depugnant de nominibus.
 Pulchrum ergo, atque aded pulcherrimum, ijs qui nos accusant præceptum appa-
 ruit, excogitata mutatione nominis. Cautio ergo esse rationi consentanea ostendi-
 tur, cum sit eius quod lædit declinatio, ex qua exoritur eorum quæ præcesserunt B
 peccatorum pœnitentia. Principium enim sapientiæ est timor Domini. Intellectus
 autem bonus omnibus facientibus eum. Sapientiam vocat effectiorem, quæ est ti-
 mor Domini, deducens ad sapientiam. Si autem lex affert timorem, principium
 sapientiæ est legis cognitio, & non est sapiens absque lege. Insipientes ergo sunt
 qui legem reculant, cui est consequens ut ipsi reputentur *ἄβουοι* seu impij. Disciplina
 autem est principium sapientiæ. Sapientiam autè & disciplinam impij nihili pen-
 dent, ait Scriptura. Videamus autem quænam esse timenda lex annunciet. Si ea qui-
 dem quæ sunt media inter virtutem & vitium, ut paupertatem & morbum, & igno-
 miniam, & ignobilitatem, & quæ sunt his similia: hæc quidem etiam quæ sunt in ci-
 uitate leges proponentes laudantur, & Peripateticis, qui tria bonorum genera in-
 trodunt, & eorum contraria mala esse reputant, ea conuenit opinio. Nobis au-
 tem data lex, ea quæ verè mala sunt iubet fugere, adulterium, petulantiam, puero-
 rum amorem, ignorantiam, iniustitiam, morbum, animæ mortem, non eam quæ sol-
 uit animam à corpore, sed eam quæ animam dissoluit à veritate. Hæc sunt enim
 graua & verè timenda vitia, & quæ ex eis proficiscuntur operationes. Verumenim-
 uerò iniuste pennatis tendi retia dicunt diuina responsa. Ipsi enim dum sunt sangui-
 num participes, mala sibi instar thesauri recondunt. Quomodo ergo à nonnullis hæ-
 resibus lex adhuc mala dicitur? vociferantibus dicere Apostolum: Per legem enim
 cognitio peccati. Quibus dicimus: Lex peccatum non fecit, sed ostendit. Cum e-
 nim ea quæ sunt facienda iusserit, reprehendit ea quæ non sunt facienda. Boni autem C
 est, id quod salutare quidem est docere, quod exitiale autem ostendere, & illo
 quidem uti consulere, hoc verò iubere fugere. Iam Apostolus, quem non intelligunt
 dixit peccati cognitionem per legem esse manifestatam, non autem accepisse sub-
 stantiam. Quomodo autem non est bona lex, quæ erudit ac castigat, & quæ data
 est pædagogus ad Christum, ut dum per timorem castigationis ratione dirigimur,
 ad eam quæ est per Christum perfectionem cōuertamur? Nolo, inquit, mortem pec-
 catoris, sed eius pœnitentiam. Pœnitentiam autem efficit præceptum, quod ea qui-
 dem prohibet, quæ non sunt facienda, benefacta autem profiteretur. Mortem autem,
 ut arbitror, dicit ignorantiam. Et qui est prope Dominum, est plenus flagellis. Qui
 cognitioni scilicet appropinquat, periculis, timoribus, molestijs, afflictionibus vit-
 tur, propter desiderium veritatis. Filius enim castigatus euasit sapiens, & seruatus
 est ab æstu filius intelligens. Filius autem intelligens suscipiet præcepta. Et Barna-
 bas Apostolus: Væ qui sunt intelligentes apud seipsos, & coram se scientes. Et
 paulo post subiunxit: Efficiamur spirituales, templum Deo perfectum, quatenus
 est in nobis, Dei timorem meditemur, & eius præcepta seruare contendamus,
 ut lætemur in eius iustificationibus. Vnde sapientiæ principium timor Dei
 diuinæ dictus est. Hic Basilidis sectatores hoc dictum exponentes, dicunt i-
 psum Principem cum exaudijset dictionem spiritus qui ministrabatur, propter au-
 ditio-

*νεφυνη.**Psalms. 110.**νοίνου.**περὶ τῶν νόμων.**παιδαγωγός.**Ezec. 18.**παιδαγωγός.**castigatus, e-**ruditus.**φάσι.*

A ditionem & spectaculum fuisse obstupefactum, cum ei præter spem annunciatum esset Euangelium, & eius obstupefactionem appellatam esse timorem, qui fuit principium sapientiæ genera dijudicantis, & discernentis, & perficientis, & restituentis. Cum enim non solum mundum, sed etiam electionem discreuisset, eum postremo amandat. Videtur autem Valentinus quoque in quadam epistola talia quædam mente apprehendisse. His enim verbis scribit: Et sic ex illo figmento terrore affectus fuit author Angelorum, quando maiora elocutus est quàm quæ conuenirent effictioni, propter eum qui in ipso inaspectabiliter dederat semen supernæ essentiæ, & liberè loquebatur. Ita etiam in mundanorum hominum generationibus, timores fuerunt opera hominum ijs qui ea faciebant: quemadmodum statuæ & imagines, & omnium manus efficiunt in nomine Dei. In nomine enim hominis formatus Adam, timorem præbuit eius qui prius erat hominis, ut qui ipse esset in ipso constitutus, & obstupuerunt, & opus citò aboleuerunt. Sed cum sit vnum principium, ut ostenderet paulo post, canoras quasdam nugas & figmenta videbuntur isti homines effingere. Quoniam autem à lege & Prophetis prius erudiri ac castigari vtile esse Deo visum est, principium sapientiæ dictus est timor Domini, qui à Domino per Moysen datus est ijs qui non obediunt, & sunt duri corde. Quos enim non expugnat ratio, eos mansuefacit metus. Quod quidem cum ab alto præuidisset Verbum quod erudit ac castigat, utroque modo aptè ac conuenienter expurgans, ad pietatem concinnauit instrumentum. Est igitur obstupefactio, timor ex insueta visione seu phantasia, vel propter inexpectatam visionem, tanquam nuncium. Timor autem est insignis admiratio, tanquam ob id quod vel factum est, vel est. Non animaduertunt itaque se affectionibus ac perturbationibus fecisse obnoxium, maximum, & qui ab eis celebratur Deum, per obstupefactionem, & ante obstupefactionem versatum esse in ignoratio, si quidem ignoratio fuit ante obstupefactionem. Si autem obstupefactio, & timor fuit Dei sapientiæ principium, magnum est periculum, ne & ante Dei sapientiam & totius mundi creationem, quinetiam restitutionem & ipsam electionem quæ erat causa, fuerit ignoratio. Vtrum ergo rerum bonarum aut malarum est ignoratio? Sed si rerum quidem bonarum aliquid cessat obstupefactione, eis & minister cessat, & prædicatio, & baptisma: sin autem malarum, quomodo est malum causa rerum optimarum? Si enim non prior fuisset ignoratio, non descendisset minister. Sed nec obstupefactio cœpisset principem, ut ipsi dicunt: neq; sapientiæ principium cœpisset ex timore ad electionem & mundana dijudicanda. Si autem metus eius qui prius erat hominis, fecit sui figmenti insidiatores Angelos, utpote quòd inaspectabile supernæ substantiæ semen collocaretur intus in opificio, aut ex inani opinione, quod quidem est incredibile, æmulatione perciti sunt in Angelos, propter opificium, cuius tanquam filij alicuius crediti sunt esse authores, adeò ut nulla non in eos cadat ignorantia, aut moti sunt cum tenerentur præscientia. Sed non insidiati essent, per id quod aggressi sunt, ei quod præsciuerunt, neque ob suum opus obstupefacti essent, cum ex præscientia semen supernū intellexissent, aut postremò freti cognitione ausi essent, quod ipsum quoque non potest fieri, cum didicissent id quod est in pleromate homini insidiari. Præterea & id quod est ad imaginem, in quo est etiam exemplar, & id quod cum reliqua cognitione est ab interitu alienū, assumpserunt. His ergo ipsis, & aliquibus alijs, maxime aut Marcionistis, non audientibus clamat Scriptura: Qui aut me audit, requiescat in pace cōfidens, & sine metu cessabit ab omni malo. Quid ergo hi legē esse volunt? Malam quidem non inquiet, sed iustam, bonum à iusto discernentes. Dominus autem iubens timere malum, non malū malo liberat, sed dissoluit contrarium cōtrario. Bono aut malū est contrarium, ut iustum iniusto. Si ergo malorū dixit principium metus vacuitatem, quam facit Domini timor: timor bonum est, & qui est ex lege metus, non solum est iustus, sed etiam bonus, ut qui auferat vitium. Metu autē inducit metus vacuitatem, nō animi perturbatione impatibilitatem: disciplina aut ingenerat affectionum moderationem. Cum itaq; audierimus, honora Dominum, & eris fortis, præter ipsum aut ne time alium: timere peccare, sequi autē quæ à Deo data sunt præcepta, Dei honorem accipimus. *Με* autem est Dei metus. Sed etsi timor est affectio, ut volunt aliqui timorem esse affectionem, non est quiuis metus affectio. Superstitio quidem quæ vocatur *δεισιδαιμονία*, est affectio ut quæ sit dæmonum metus, qui affectionibus susq; deq; feruntur & agitantur. Rursus autē Dei impatibilis metus est impatibilis. Timet enim quis non Deum, sed à Deo excidere. Qui autē

φουλοκρινάτικος
ἐπὶ πᾶσι.

ἐπέξε τοὺς ἀγγέλους.

ἐκπαλίει.

ἀλάστο.

πληρώματα.

Προverbs. 7.

ἐκπαλίει ἢ
πᾶσι.

- hoc veretur, nempe ne in mala incidat, mala timet & veretur. Qui autem timet ne A
 Prouer. 14. cadat, se esse ab interitu alienum vult & impatibilem. Sapiens timens declinauit à
 μέγυθρ. malo. Inspiciens autē confidens aggreditur, ait Scriptura. Et rursus: In timore Domi-
 ἰμωτισία. ni est, inquit, spes fortitudinis. Deducit ergo talis metus & ad pœnitentiam & ad
 spem. Spes autem est expectatio bonorum, vel absentis boni bona speratio. Certè
 casus quoq; vel ad bonam spem assumitur, quem ad charitatē deducere didicimus.
 Charitas autem fuerit consensio eorum quæ sunt in ratione & vita & moribus: aut,
 vt paucis dicam, vitæ societas, vel amicitia & benevolentia extensio, cum recta ra-
 tione ad vsum amicorum ac familiarium qui ἑταῖροι vocantur (dicitur autem ἑταῖρος,
 quasi ἑταῖρος ἕως, id est, ego alter) qua etiã eos fratres appellamus, qui sunt eodem ver-
 φιλότητις. bo regenerati. Adhæret autem charitati & hospitalitas, quæ est artificium amicitia
 circa vsum hospitem. Hospites autem sunt, quorum sunt externa quæ sunt munda-
 na. Mundanos enim eos qui in terram sperant, & concupiscentias carnales exau-
 Rom. 10. dimus: Nolite conformari, inquit Apostolus, huic seculo, sed transformemini reno-
 uatione mentis, ad hoc vt vos probetis quæ sit voluntas Dei bona, bene placens, &
 perfecta. Verfabitur ergo hospitalitas in eo quod est vtile hospitem. Hospites autē
 ἑπίξοι. sunt qui etiam dicuntur ἑπίξοι. ἑπίξοι autem sunt amici. Amici autem sunt fratres.
 φιλοφροσύνη. Frater amice, inquit Homerus. & humanitas, quæ est amicus vsus hominum, & bo-
 φιλοεργία. na affectio, quæ est quoddam amicitia artificium in amicorum vel necessariorum
 dilectiones, comitantur charitatem. Si autem reuera homo qui est in nobis, est spi-
 ρίτης, ἀγαπᾷν ritalis, humanitas est fraternitas ijs, qui sunt eiusdem spiritus participes. Affectio B
 ἀπὸ τοῦ ἀγαπᾷν autem rursus est conseruatio benevolentia vel dilectionis. Dilectio autem est per-
 ἡ ἀγάπη. perfecta & absoluta demonstratio: & diligere, quod est ἀγαπᾷν, est placere moribus duci-
 que & abduci. In idem autem ducuntur, quæ est scientia communium bonorum.
 Rom. 12. Consensio enim, quæ ἁμογνωμοσύνη, est concentus in animis. Et non ficta, inquit, chari-
 tas sit nobis, & odio habentes malum, adhæreamus bono & fraternitati, & quæ se-
 quuntur vsq; ad illud: Si possibile est, quantum in vobis est, cum omnibus homini-
 bus pacem habentes. Deinde: Ne vincaris, inquit, à malo, sed vince in bono malum.
 Rom. 10. Et idem Apostolus fateretur se Iudæis ferre testimonium, quod zelum Dei habeant,
 sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & propriam qua-
 rentes statuere, Dei iustitia non fuere subiecti. Non enim Dei voluntatem cogno-
 uerunt & fecerunt, sed quod ipsi existimauerunt, hoc etiam legē velle putarunt. Ne-
 διαβολή. que legi tanquam prophetanti crediderunt, sed sermoni solummodo & timori,
 non autem affectioni & fidei crediderunt. Finis enim legis est Christus ad iustitiam,
 Deute. 32. qui est à lege prædictus, omni credenti. Vnde eis dictum est à Mose: Ego æmulatione
 ne vos prouocabo in non gente, in populo stulto vos ad iram irritabo, qui fuit scilicet
 Esa. 65. paratus ad obediendum. Et per Esaiam: Inuentus sum, inquit, ijs qui me non cre-
 dunt, manifestus fui ijs qui me non interrogant: ante Domini aduentum scilicet,
 post quem Israël quoque illa quæ prædicta sunt conuenienter dicuntur: Expandi
 manus meas toto die ad populum inobedientem & contradicentem. Vides causam C
 contradictionem. Deinde, in his quoq; Dei ostenditur bonitas. Dicit enim Apostolus:
 Rom. 11. Sed eorum delicto salus gentibus, ad hoc vt eos æmulatione prouocarent, & vt vel-
 lent ipsi duci pœnitentia. Pastor autem cum solummodo de ijs qui dormiissent po-
 fuisset dictionem, nouit quosdam iustos in gentibus & in Iudæis, non solum ante
 aduentū Domini, sed etiam ante legem, ex eo quod Deo grati acceptiq; fuerint, vt
 Abel, vt Noë, vt si quis alius iustus. Dicit ergo Apostolos & doctores filij Dei, etiam
 cum dormiissent, potestate & fide prædicasse ijs qui prius dormierant. Deinde sub-
 iungit: Et ipsi dederunt ipsis signaculum prædicationis. Descenderunt ergo cum i-
 psis in aquam, & rursus ascenderunt. Sed hi viuentes descenderunt, & rursus viuen-
 tes ascenderunt: illi autem qui prius dormierant, mortui descenderunt, viui autem
 ascenderunt. Per hos ergo viuificati sunt, & agnouerunt nomē filij Dei, & ideo vnā
 quoq; cum illis ascenderunt, & eos compegerunt in turris ædificationem, & qui in
 ἀλατόμυτοι. lapides cæli non poterant, coædificati sunt. In iustitia dormierunt, & in magna pu-
 ritate. Solum autem hoc signaculum non habebant. Quando enim gentes legem
 Rom. 2. non habentes, natura quæ sunt legis faciunt, ij legem non habentes sibi ipsi sunt lex,
 vt ait Apostolus. Quod itaq; virtutes se inuicē consequuntur, quid opus est dicere,
 σὺλάθεια. cum iam ostenderit q, fides quidem sperat propter pœnitentiã, pietas aut ppter
 fidem, & quæ in ijs est perseverantia & exercitatio, vnā cum disciplina terminatur in
 charitate,

A charitate, illa verò perficitur cognitione. Illud autem necessariò adnotandum est, q̄ solus Deus est intelligendus natura esse sapiens. Quare sapientia quoque Dei virtus, quę docuit veritatem, hęc quoq; assumpta est perfectio cognitionis. Amat autē & diligit veritatem philosophus, eo quòd sit verus ac germanus famulus, iam propter charitatem exultimatus amicus. Eius autē est principium, res admirari, vt dicit Plato in Theęteto. Et Matthias adhortans in traditionibus, Admirare pręsentia, eū esse primum gradum statuens vltioris cognitionis. Qua ratione etiam scriptum est in Euangelio secundum Hebręos: Qui admiratus fuerit, regnabit, & qui regnauit, requiescet. Fieri ergo non potest vt philosophetur qui est rudis & ignarus: porrò autē non potest fieri vt philosophetur is qui sapientię notionem nō ceperit, cum philosophia sit eius quod verè est appetitio, & earum quę ad id tendunt disciplinarum. Et quamuis in rectè agendo se aliqui exercuerint, vt sciatur tamen quomodo sit vtendum, & faciendū est & ad laborandum, quatenus Deo quoq; assimilatur aliquis, Deo inquam seruatori, colens Deum Seruatorem per Verbum Pontificem, per quem videntur quę in veritate sunt honesta & iusta. Religio est actio quę Deum se-
δὸς θεοῦ
quitur. Hęc ergo tria noster sibi vendicat Philosophus: primum quidem contemplationem: secundò autem, pręceptorum executionem: tertio verò, bonorum virorum cōstitutionem. Quę quidem cum conuenerint, efficiunt virum cognoscēdi po-
γνωστέου
testate pręditum. Vnde diuinè dixit Scriptura: Et dixit Dominus ad Mosen dicens: Leuit. 18.
Loquere filiis Israhel, & dices illis, Ego Dominus Deus vester. Secundum studia terrę Ægypti in qua habitastis in ea, non facietis, & secundum studia terrę Chanaam, in quam vos ego illuc introduco, non facietis, & in eorum legitimis non incede-
νομίμοις
tis. Iudicia mea facietis, & pręcepta mea seruabitis. Ambulate in eis. Ego Dominus Deus vester, & seruabitis omnia pręcepta mea, & facietis ea. Qui fecerit ea, viuet in eis. Ego Dominus Deus vester. An autem mundi & deceptionis, an animi perturbationum & vitiorum sit signum ac symbolum Ægyptus & terra Chanaam, nunc quidem est prętermittendum. Quęnam autem sint exercenda vt diuina & non munda na, nobis ostendit eloquium. Cum autem dicit: Qui fecerit homo, viuet in eis: & ipsorum Hebręorum correctionem, & proximorum nostrorum & nostram exercitationem & profectum, ipsorum vitam dicit & nostrā. Qui enim sunt mortui delictis, conuiuificantur Christo per nostrum testamentum. Sepe autem repetens Scriptura illud, Ego Deus vester, pudore afficiendo pulcherrimè hortatur, docens sequi Deū, qui dedit pręcepta. Admonet autem sensim Deum quęrere, & quoad eius fieri potest, conari cognoscere: quę quidem fuerit maxima contemplatio, quę est reuera
ἰστορίαν ἐπι-
στέμν.
scientia superne speculationis, à qua nunquam separatur iusta operatio. Sed eorum quidem qui se sapientes existimant, siue sint barbarę hęreses, siue Gręcorum philosophi, inflat scientia, ex sententia Apostoli. Fidelis est autem cognitio, quę fuerit ex scientia demonstratio eorum quę traduntur in vera philosophia. Dixerimus autem eam esse orationē quę ijs de quibus dubitatur, ex ijs quę sunt certa & extra con-
1. Cor. 8.
trouersiam, fidem facit. Cum sit autem duplex fides, vna quidem quę est ex scientia, C altera verò quę ex opinione: nihil obstat quo minus duplex nominetur quoq; demonstratio: vna ex sciētia, ex opinione altera: quando quidē cognitio quoq; & prę-
1. Cor. 8.
cognitio duplex dicitur: vna quidem quę accuratā & exactam habet suam naturā: altera verò quę mancam. Nunquid autem ea sola quę est apud nos vera fuerit demonstratio, vt quę ex diuinis suppeditetur Scripturis, quę sunt sacre literę, & ex ea quę à Deo docetur sapientia, vt ait Apostolus? Disciplina ergo, & parere pręceptis, quod est Deo credere, & fides Dei potentia, quę est vis veritatis, statim dicit: Si habeatis fidem vt granum sinapis, montem transferetis. Et rursus: Secundum fidem
Marc. 4.
Luc. 17.
Matth. 9.
tuam fiat tibi. & vnus quidem curatur, suscepta per fidem curatione: mortuus autem resurgit per vim eius qui crediderat quòd esset resurrecturus. Quę est autē ex opinione demonstratio, est & humana, & fit ex argumentis rhetoricis, vel etiam dialecticis syllogismis. Suprema enim demonstratio, quam ex scientia esse demonstrauimus, fidem inserit per allationem & apertionem scripturarum, animis eorum qui discere cupiunt, quę quidem fuerit cognitio. Si enim quę assumuntur ad id quod quęritur, vera sumuntur, vt quę sunt diuina & prophetica: clarū est vtiq; quòd quę etiam eis infertur conclusio, vera inferetur, & rectè nobis demonstratio fuerit cognitio. Cum itaq; diuini & cęlestis nutrimenti monumentum in vna aurea consecrare iubebatur, Gomor, inquit, erat decima trium mēsurā. In nobis enim ipsis tres
Exod. 17.
mensurę tria significant iudicia: sensus quidē sensilium; eorum autem quę dicun-

tur nominum & verborum, ratio: eorum autem quæ percipiuntur intelligentia, mēs. A

ἡ γυναικίς. Qui est ergo cognoscendi potestate præditus, abstinebit quidem à peccatis quæ A
 fiunt & sermone, & cogitatione, & sensu, & opere, cum audierit, quemadmodum
 Matth. 5. qui vidit ad concupiscendum, mœchatus est: & animo perceperit, quod beati sunt
 Matth. 15. qui sunt mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: illud quoque sciens, quod nō
 quæ intrant per os, coinquinant hominem, sed illa quæ per os exeunt hominem co
 inquinant. Ex corde enim exeunt cogitationes. Hæc est, ut existimo, quæ ex Deo
 est vera & iusta mensura, quæ metitur ea quæ veniunt in dimensionem, ea quæ ho
 minem continet decas, quam in summa tres prius dictæ significarunt mensuræ. Fue
 rit autem corpus & anima, & quinque sensus, & vocis edendæ potestas, visq; semi
 naria, & cogitandi seu spiritalis facultas, aut quocunque alio nomine vis vocare. O
 porter autem, ut vno verbo dicam, alia omnia transcendent, in mente sistere: sicut
 certè in mundo quoque, cum nouem partes transfilerimus, primam quidem quæ est
 per quatuor elementa quæ in vno loco ponuntur propter mutationem, deinde se
 ptem errantes, & nonam inerrantem, venire ad perfectum numerum qui est super
 deos, nempe decimam partem, & ut semel dicam, ad Dei cognitionem, post creatu
 ram desiderando effectorem. Propterea offerebantur Deo decimæ Oephi, & ho
 stiarum, & paschæ dies festus incipiebat à decima, quæ est cuiusuis perturbationis
γυναικίς. & cuiusuis sensilis transitus. Fide ergo consistit is qui est cognoscendi potestate præ
 ditus. Qui se autem existimat sapientem, ea quæ sunt veritatis non attingit, infirmis
ἡ γυναικίς. & instabilibus utens impulsione. Iurè ergo scriptum est: Egressus est autem Cain B
 à facie Dei, & habitauit in terra Naid, contra Edem. Interpretatio autem Naid est
 fluctus: Edem autem, delitiæ. Fides autem & cognitio & pax sunt delitiæ, quam qui
 non audijt, eijcitur. Qui se autem existimat sapientem, ne omnino quidem diuina
οὐκ ἔστιν. vult audire præcepta, sed tanquã qui per se didicerit, effrænatus fertur in salum flu
 ctuans, descendens ad mortalia, & ea quæ sunt generabilia, à cognitione ingeniti,
 aliàs alia opinans. Quibus autem non inest gubernatio, ij cadunt sicut folia. Ratio
 & quæ est pars principalis animæ, quæq; eam ducit ac regit, dicta est eius guberna
 tor. Est enim reuera immutabiliter ad id quod est immutabile deductio. Sic Abra
 ham stabat rectus ex aduerso Domini, & appropinquans dixit. Et dicitur Mosi, tu
 Genes. 18. autem sta hic mecum. Simonis autem sectatores, stanti quem colunt, volunt assimi
 Exod. 34. lari moribus. Fides ergo & cognitio veritatis efficiunt, ut quæ eas acceperit anima,
 eodem modo & semper similiter se habeat. Cum falso autem cognitione coniun
 cta sunt transitio, declinatio & defectio, sicut vi cognoscendi tranquillitas, quies &
 pax. Quemadmodum ergo insectatur philosophiam arrogantia & gloriosa de se
 persuasio: ita etiam cognitionem falsa cognitio, & quæ appellatur æquiuocè. De
 2. Tim. 1. qua scribens Apostolus, O Timothee, inquit, depositum custodi, deuitans proph
 anas vocum nouitates & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promit
 tentes circa fidem exciderunt. Cum ab hac voce conuincantur hæretici, epistolas
 ad Timotheum abrogant. Age ergo, si Dominus est veritas, & sapientia, & Dei vir
 tus, sicut est: ostendatur quod reuera is est cognoscendi potestate præditus, qui eum C
 Prouer. 10. cognouit, & per ipsum, eius patrem. Sentit enim vnà eum qui dicit: Labia iustorum
 sciunt excelsa. Cum autem fides sicut etiam tempus sit duplex, inuenerimus du
 as virtutes quæ simul habitant. Tempori enim quod est præteritum, est memoria:
 ei autem quod futurum est, spes. Credimus enim fuisse præterita, & fore ea quæ futura
 sunt. Et rursus diligimus, sic se præterita habere fide persuasi, futura spe expectan
 tes. Ei enim qui est cognoscendi potestate præditus, omnia persuasit dilectio, ut qui
 vnum Deum sciuerit. Et ecce omnia quæcunq; est architectatus erant valde bona,
δουλοῦ βασιλῆως. & nouit & admiratur. Pietas autem adijcit vitæ lōgitudinem, & timor Domini ad
 ijcit dies. Quemadmodum ergo dies sunt pars vitæ quæ pergit ascendere: ita etiam
 timor est principium dilectionis, qui fit per incrementum fides, deinde dilectio.
 Sed nō sicut feram & timeo & odi, ita etiam patrē vereor quem timeo & amo. Rur
 sus timens ne castiger, me ipsum diligo, timorem eligens. Qui timet offendere pa
 trem, se ipsum diligit. Beatus ergo qui inuenitur fidelis, dilectione & timore cōtem
 peratus. Fides autem est virtus ad salutem, & potentia ad vitam æternam. Rur
 sus, Prophetia est præcognitio: cognitio autem, est prophetiæ intelligentia. Veluti
 cognitio illorum quæ illis prius fuere cognita, à Domino, qui omnia prius manife
 stat. Cognitio ergo eorū quæ prædicta sunt, triplicem ostēdit euentum: aut eum qui
 fuit olim, aut eum qui iam est præsens, aut eum qui est futurus. Deinde extrema
 qui-

A quidem sub fidem cadunt, vel eorum quæ sunt perfecta, vel eorum quæ sperantur. Ad confirmanda autem ambo extrema, affert persuasionem præfens operatio. Si enim cum vna sit prophetia, eius quidem vna pars perficitur, altera verò pars est impleta, hinc fit credibile & id quod speratur, & verum quod præterijt. Prius enim erat præfens, deinde nobis præterijt, adeò vt sit etiam fides præteritorum, præteriti comprehensio, & spes quidem futura, comprehensio rei futuræ. Assensiones autem, non solum Platonici, sed etiam Stoici, dicunt esse in nostra potestate. Omnis ergo opinio, & iudicium, & existimatio, & disciplina, quibus viuimus, & semper sumus cum humano genere, est assensio. Ea autem nihil fuerit aliud quàm fides. Et incredulitas seu infidelitas, quæ est fidei interemptio aut destructio, ostendit posse esse assensionem aut fidem. Eius enim quæ esse non potuerit, nõ fuerit priuatio. Et si quis verum consideret, inueniet hominem quidem malè audire ex eo quòd falso assentiat: multa autem habere quæ eum moueant & incitent ad veri fidem. Quæ ergo Ecclesiam continet, vt Pastor inquit, virtus, est fides, per quam seruantur electi Dei: ea autem se viriliter ac fortiter gerens, est continentia. Eas autem consequitur simplicitas, scientia, innocentia, honestas, dilectio. Hæ autè sunt filiæ fidei. Et rursus: Præcedit quidem fides, timor autem ædificat, perficit autem dilectio. Dicit itaq; timendum esse Dominum ad ædificationem, sed non diabolium ad euerfionem. Contrà autem opera quidem Domini, hoc est, præcepta esse diligenda & facienda, opera autem diaboli esse timenda, & non facienda. Timor enim Dei erudit ac castigat, & in dilectionem restituit: timor autem operum diaboli, habet etiam odium cohabitans.

B Idem autem dicit etiam pœnitentiam esse magnam intelligentiam. Qui enim eorū quæ fecit, ducitur pœnitentia, non amplius facit vel dicit. Propterea autem quæ peccauit torquens animam, bona facit. Remissio ergo peccatorum differt à pœnitentia: ambo autem ea ostendit in nostra potestate. Eum ergo qui accepit remissionem peccatorum, non oportet amplius peccare, nempe in prima & sola peccatorū pœnitentia: ea autem fuerit eorum quæ prius fuerunt in gentili & prima vita: ea inquã, quæ fuit in ignorantia. Iam ijs qui vocati sunt, proponitur pœnitentia, expurgans locum animæ à peccatis, vt fides fundetur. Cum autem sit Dominus cognitor cordium, & futura præsciat, facilem hominis mutationem, & ad reuertendum propensionem, & diaboli calliditatem ab alto vidit à principio, qui homini inuidens propter remissionem peccatorum, aliquas peccatorum causas seruis Dei suggereret, astutus: hoc molens, vt ipsi quoque cum eo cadant. Dedit ergo cum sit multæ misericordiæ, ijs etiam qui fide in aliquod peccatum incidunt, secundam pœnitentiã, quam, si quis tentatus fuerit post vocationem, coactus & callidè circumuentus, vnã adhuc impœnitendam acceperit pœnitentiam. Voluntariè enim peccantibus nobis, postquam acceperimus agnitionem veritatis, non amplius relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quædam expectatio iudicij, & zelus ignis qui est deuoraturus aduersarios. Continuè autem & se vicissim excipientes propter peccata pœnitentiæ, nihil differunt ab ijs qui omnino non crediderunt, præterquam in eo solo quòd se peccare senserunt: neq; scio vtrum sit deterius, pudenterne ac scientem peccare, an cum pro ijs quæ peccauit pœnitentia ductus fuerit, rursus peccare. Eo enim quòd vtrinque arguatur peccatum apparet: illud quidem condemnatum, propterea quòd factum sit ab operario iniquitatis, hoc verò, ab eo qui præscit id quod est faciendum, aggrediente vt malum. Et ille quidem iræ fortasse & voluptati obsequitur, non ignorans quibus gratificetur: hic autem qui cum ductus sit pœnitentia propterea quòd sit gratificatus, deinde rursus recurrerit ad voluptatem, ei cõiungitur qui ab initio peccat voluntariè. Cuius enim ductus est aliquis pœnitentia, hoc rursus faciens, quòd à se condemnatum facit, hoc sua sponte peragit. Ille ergo ex gentibus & priore illa vita ad fidem incitatus, remissionem peccatorum semel est consecutus: hic autem qui etiam postea peccauit, deinde pœnitentia ducitur, etiam si veniam assequatur, debet erubescere, vt qui non amplius laetur in remissionè peccatorum. Oportet enim nõ solum idola relinquere quæ prius pro dijs habebat, sed etiam facta prioris vitæ, eum qui non est ex sanguinibus neque volutate carnis, sed in spiritu regeneratur, quòd quidem fuerit, non in idem reuolutum peccatum, duci pœnitentia. Est enim rursus meditatio peccatorum, sæpe pœnitere, & ad facilem mutationem aptitudo ex defectu exercitationis. Apparet ergo, sed non est pœnitentia, sæpe petere veniam de ijs quæ sæpe peccamus. Iustitia autem munit vias à reprehensione alienas. Et rursus: Viri innocentis iustitia diriget viam suam. Quinetiã

ἀπιστίασι.
ἀνυπαξία,
sed lego,
ἀνυπαξία.

βασιλείου.

Heb. 10.

ἐπάλληλοι.

Prouer. 13.
Psal. 102.

Psal. 125. sicut pater miseretur filiorum suorum, misertus est Dominus timentium eum, scribit David. Qui seminant ergo in lachrymis, in exultatione metent, de ijs loquens qui confitentur in pœnitentia. Beati enim omnes qui timēt Dominum. Vides eam quæ est in Euangelio similem beatitudinem. Ne timeas, inquit, quando diues fuerit homo, & quando multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam dum ipse moritur, non sumet omnia, neq; descendet cum eo gloria eius. Ego autem in misericordia tua introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuū in timore tuo. Domine deduc me in iustitia tua. Atq; est quidem timorem incutiens, mentis ad aliquid vel ab aliquo impulsio. Affectio autem seu perturbatio est nimia impulsio, vel quæ plus quàm par sit extendit mensuras rationis: vel impulsio quæ effertur, & nō caret rationi. Præter naturam ergo animæ motus, ex ea quæ est rationi inobedientia, sunt perturbationes seu animi affectiones. Defectio autem & recessus & inobedientia sunt in nostra potestate, sicut etiam est in nostra potestate obedientia. Quocirca iudicantur etiam quæ sunt voluntaria. Iam si quis persequatur vnamquamque animi perturbationem, eas à ratione alienas inuenerit. Non iudicatur ergo, id quod est inuoluntarium. Id autem est duplex, vnum quidem quod fit ex ignorantia, alterum verò, necessitate. Nam quomodo iudicaueris de ijs qui dicuntur peccare modis inuoluntarijs? Aut enim qui seipsum ignorauit, vt Cleomenes & Athemas qui erāt correpti furore: aut rem quam facit, vt Aeschylus qui in scena effatus mysteria in Areopago dicta causa fuit absolutus, cum ostendisset se non esse mysterijs initiatum: aut ignorans id quod agitur, vt qui emisit aduersarium, & domesticum occidit pro inimico: aut id in quo agitur, vt qui orbiculatis exercetur lanceis, & aliquem interfecit, cum orbem emisisset lancea: aut ignorans quemadmodum esset faciendum, vt qui in stadio occidit aduersarium, non enim vt occideret, sed vt vinceret certabatur: aut id cuius gratia agitur, quemadmodum dedit Medicus salubre antidotum, & occidit. Is autem non ea de causa dedit, sed vt eum seruaret. Ac puniebat quidem tunc quoq; lex eum qui non spontè interfecit, vt eum qui nō spontè laborabat profluuiio seminis: sed non æquè atq; eum qui spontè. Quanquam ille quoq; punietur tanquam propter voluntarium, si quis animi perturbationem traduxerit ad veritatem. Reuera enim est puniendus is qui est verbi genitalis incontinens, quod ipsum quoque est animi affectio aliena à ratione, quæ propè accedit ad futilem loquacitatem. Fidelis autem eligit res celare spiritu. Quæ spontè ergo & ex electione suscipiuntur, puniuntur. Dominus enim scrutatur corda & renes, & iudicatur is, qui respexit ad concupiscentiam. Quare etiam dicit, Ne concupiscas. Et hic populus, inquit, honorat me labijs: cor autem ipsorum procul est à me. Deus enim respicit ad animum. Nam vxorem quoq; Loth quæ sua sponte solum erat conuersa ad mundanū vitium, reliquit insensilem, efficiens eam vt petram salis, & statuens, ne vltius progrediretur, non stultam & quæ nihil efficeret imaginem, sed quæ condire & confirmare posset eum qui potest perspicere spiritualiter. Voluntarium autem est, vel quod est ex appetitione, vel quod ex instituto ac electione, vel quod ex cogitatione. Iam verò hæc quodammodo inter se propè sita sunt, peccatum, infortunium, scelus seu iniuste factum. Et est peccatum quidem, verbi gratia, luxuriose & intemperanter viuere. Infortunium autem, amicum tanquam inimicum inscienter occidere. Scelus autem est, sepulchrorum efforsio, aut sacrilegium. Peccare autem constat ex eo quod nesciat iudicare, quidnam facere oporteat: sicut certè in fossam quoque incidit aliquis, vel quod ignorauerit, vel quod transilire non potuerit propter imbecillitatem corporis. Sed in nostra quidem certè est potestate, & ad nostram deduci disciplinā, & parère præceptis, quoniam nisi voluerimus esse participes, iræ & voluptati nos ipsos dedentes, peccabimus, vel potius iniuria nostram afficiemus animam. Laus enim ille dicit in tragœdia:

Quorum monet latuit nihil me penitus.

Mihi tamen scienti affert natura uim.

Hoc est, vt dedat animi perturbationi. Medea quoq; ipsa similiter clamat in scena:

Factura quænam sim satis scio mala:

Consilio meo est ira ast potentior.

Sed nec tacet Ajax, sed sibi manus illaturus vociferatur:

Res ergo mentem est nulla quæ sic liberi

Mordet uiri, ac iniqua iniusta infamia.

Affectus ipse sic sum ego, me inuoluens

Exod. 20.
Marci 10.
Genes. 19.
*ἄλλοι ἀλάττι-
νιστ.*

ἀποφθιμα.
ἀπὸ φθιμα.
ἰσθιμα.

A *Condensa labes, ex profundo commouet
Stimulis furoris concitum peracribus.*

Atq; hos quidem ira, alios verò innumerabiles cupiditas deducit in tragœdiam, Phædrum, Anthiam, Eriphylem,

Quæ sibi dilecti preciosum acceperat aurum.

Comicum enim Thrasonidem alia scena: Puellula, inquit, vilis me sibi seruum fecit. Infortunium autem, est peccatû mentis præter rationē. Peccatum autē est volūtaria iniustitia. Iniustitia autē est vitium voluntariū. Est ergo peccatû quidem meū voluntarium. Et ideo dicit: Peccatum vobis nō dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia, dicens ijs qui iam crediderant. Quoniam eius nos liuore sanati sumus. Infortunium autem est alterius in me actio inuoluntaria. Iniustitia autem inuenitur solū voluntaria, siue sit mea, siue alterius. Has autem peccatorum differentias significat Psalmographus, beatos dicens quorum Deus deleuit iniquitates, texit autē peccata, & alia non imputauit, & dimisit reliqua. Scriptum est enim: Beatus cui non imputauerit Dominus peccatû, nec est in spiritu eius dolus. Hęc beatitudo facta est super electos à Deo per Iesum Christum dominū nostrū. Operit enim charitas multitudinem peccatorum. Delet autē is, qui magis vult pœnitentiā quàm mortem peccatoris. Non imputantur autē quæ non constant ex instituto & libera electione. Qui enim concupiuit, iam, inquit, mœchatus est. Et remittit peccata Verbum illuminans. Et in tempore illo, inquit Dominus, quærent iniustitiam Israël, & non erit, & peccata Iudæ, & non inuenientur. Quoniam quis sicut ego, & quis stabit contra faciem meam? Vides vnū Deum annunciari bonum, qui retribuit pro meritis, & peccata remittit. Videtur autem Ioannes quoq; in maiore epistola, in his peccatorū docere differentias. Si quis viderit fratrem suum peccantē, peccatum nō ad mortem, petet, & dabit ei vitā. Peccantibus non ad mortē, inquit. Est enim peccatû ad mortem: non de illo dico vt roget quis. Omnis iniustitia est peccatû. Et est peccatû non ad mortē. Sed & Dauid, & ante Dauid Moses, per hæc, trium dogmatū ostendūt cognitionē. Beatus vir qui non ambulauit in via impiorū, sicut pisces ambulant in tenebris in profundo. Qui enim squamas non habent, quos prohibet Moses tangere, pascuntur in profundo maris. Neq; in via peccatorū stetit, sicut ij qui cum Dominū videantur timere, peccant, vt porcus. Esuriens enim clamat: repletus autē nō agnoscit Dominū. Neq; sedit super cathedram pestilentiae, sicut volucres paratæ ad rapinam. Suasit autē Moses non vesci porco, nec aquila, nec accipitre, neq; coruo, neq; quouis pisce qui non habet squamas. Hęc quidem Barnabas. Audiui autem ego virum in his rebus doctū, dicentem esse quidem gentes consilium impiorū. Viam autē peccatorū, Iudaicam opinionē: & pestilentiae cathedram accipientē hæreses. Alius autē dicebat magis propriè, positam quidem esse primam beatitudinē, in ijs qui nō sunt sceleratas secuti sententias, quæ à Deo defecerunt. Secundam autē, eorum qui in lata via manent, vel eorū qui nutriti sunt in lege, vel etiam eorum qui ex gentibus non sunt ducti pœnitentiā. Cathedra autē pœnitentiæ & theatra fuerint & iudicia, vbi magis sequuntur improbas & exitiales potestates, & operū eorum societatem. Sed in lege Domini voluntas eius. Petrus in prædicatione legem & verbū appellauit Dominū. videtur autē aliter quoq; legislator docere tres modos quibus accipitur peccatû. Eorum quidem quæ in sermone fiunt, per pisces mutos: est enim vera vbi silentium est sermone præstantius: est etiam silentij munus expers periculi. Eorū autem quæ sunt in facto, per aues rapaces & carniuoras. Porcus cœno & stercore delectatur, & oportet ne conscientiam quidem habere pollutam. Meritò ergo dicit Propheta: Non sic, inquit, impij, sed tanquā puluis quē proijcit ventus à facie terræ. Propterea non resurgent impij in iudicio, qui iam sunt cōdemnati: quoniam qui non credit, iam iudicatus est. Neq; peccatores in consilio iustorū, qui iam sunt damnati ad hoc, vt nō vniantur ijs qui citra vllum lapsum vixerūt. Quoniam nouit Dominus viam iustorū, & via peccatorū peribit. Rursus Dominus apertè ostendit, in nostra esse potestate delicta & peccata, ponens modos curationis animi morbis cōuenientes, volens nos à Pastoribus corrigi per Ezechielem: accusans, opinor, eorum aliquos, quòd præcepta non seruauerint. Quod imbecillum fuit non confirmatis, & quæ deinceps consequuntur, vsq; ad illud, Et non erat qui requireret, nec auerteret. Magnum est enim gaudium apud patrem, vno peccatore seruato, inquit Dominus. Ea ratione magis est laudandus Abraham, qui ambulauit sicut locutus est ei Dominus. Cùm hinc hausisset quidam ex Græcorum sapientibus, illud di-

Rom. 6.

Esa. 53.

1. Pet. 2.

Psal. 31.

1. Pet. 4.

Hier. 50.

Naum 1.

1. Ioan. 3.

Psal. 1.

Ezech. 34.

Lucæ 15.

Antiquū di- etum protulit, Deum sequere. Pij autem, inquit Esaias, ea quæ sunt, sapientia consul- A
 etum, Deum tarunt. Consilium autem est quæstio, quomodo in præsentibus rebus rectè transegeri-
 sequere, un- mus. *αἰσία* autem, id est, bona consultatio, est prudentia in consilijs. Quid verò, an
 de sumptum. non Deus quoq; post Cain datam veniam, consequenter non multò post introdu-
συγγνώμη. cit Enoch, qui ductus fuerat pœnitentia, significans solere pœnitentiam generare ven-
 niam? Consistit autem venia non ex remissione, sed ex medicatione. Hoc ipsum e-
 tiam fit apud Aaron in fabricatione vituli. Hinc quidam ex Græcorum sapientibus
 dixit: Venia est melior supplicio, sicut certè illud quoq; Sponde, noxa præstò est, ex
 Prouer. 6. voce Salomone dicentis: Fili si pro amico tuo fideiusseris, trades manum inimico.
 Laqueus enim viro validus labia propria, & capitur verbis oris proprii. Paulò autè
 iam magis mysticè illinc sumptum est illud, Nosce teipsum. Vidisti fratrem tuum, vi-
 disti Deum tuum. Hac vtiq; ratione diliges Dominum Deum tuum ex toto corde
 Matth. 21. & Gal. 5. tuo, & proximum tuum sicut teipsum. In his dicit præceptis *τοράμ* legè & Prophe-
 Ioan. 15. tas pendere. His illa quoque concinunt: Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meū
 impleretur. Hoc autem est præceptum meum, vt vos inuicem diligatis, sicut dilexi
 vos: est enim misericors & miserator Dominus Christus vniuersis. Apertius autem,
 Eleemosynis Nosce teipsum, præcipiens Moses, sæpe dicit: Attende tibi ipsi. Eleemosynis ergo
 et fide expur & fide expurgatur peccata: timore autem Domini quilibet à malo declinat. Timor
 gantur pec- autem Domini est disciplina & sapientia. Hic rursus exoriuntur accusatores, gau-
 cati. dium & tristitiam dicentes esse animi perturbationes. Gaudium enim definiunt e-
χαρὰ. lationem rationi consentaneam: & exultare, propter ea quæ sunt bona lætari: mise- B
ἀγαλλίασι. ricordiam autem, tristitiam propter eum qui indignè mala patitur: animæ autè esse
 mutationes & motus ea quæ sunt eiusmodi. Nos autem, vt videtur, hæc non cessa-
 mus carnaliter intelligere, & ex nostris animi affectionibus deducere scripturas, &
 Dei impatientem voluntatem nostris motionibus similem accipere. Vt nos autè au-
 dire possumus, ita in omnipotente habere existimantes, impiè aberramus: sed vt nos
 audire poteramus qui carne eramus illigati, ita nobis sunt locuti Prophetæ, Domi-
 no se salubriter accommodante ac demittente ad hominum imbecillitatem. Quo-
 niam igitur est Dei voluntas vt seruetur is, qui paret præceptis, & suorum peccato-
 rum ducitur pœnitentia, gaudemus autem propter nostram salutem: id quod nobis
 Matth. 25. adfert lætitiā, sibi vt proprium attribuit Dominus qui locutus est per Prophetas,
 quemadmodum humanè dicens in Euangelio: Esuriui, & dedistis mihi manduca-
 re: sitiui, & dedistis mihi bibere: quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi fe-
 cistis. Quemadmodum ergo nutritur, qui non nutritur, propterea quòd sit nutritus
 is quem velit: ita non mutatus gauisus est propterea quòd gaudio affectus sit is quī
παισθη. pœnitentia ductus est, vt volebat. Qui autem affatim miseretur Deus cū sit bonus,
 & præcepta dans per legem & Prophetas, & iam propinquius per filij aduentū ser-
 uans & miserans eos quos est miseratus: & propriè miseretur maior minoris. Et ho-
 mo quidem non fuerit homine maior, quatenus homo natus est: est autem Deus ho-
 mine maior in omnibus. Si ergo qui est maior, miseretur minoris, solus Deus nostri
 miserebitur. Homo enim fit à iustitia libenter communicans, & ea impertit quæ à C
 Deo accepit, & propter naturalem benevolentiam & habitudinem, & propter præ-
 cepta quibus paret. Deus autem nullam habet in nos naturalem habitudinem seu
 relationem, vt volunt hæresum conditores, nec si faciat ex ijs quæ non sunt: nec si
 fabricetur ex materia, quandoquidem illud quidem ne omnino quidem est, hæc ve-
 rò est à Deo diuersa in omnibus, nisi quis ipsam eius esse partem, & esse nos eiusdè
 cum Deo essentiæ ausit dicere. Nescio quomodo quis ita accipiens, Deū nosse pos-
 sit sustinere, respiciens ad nostram vitam in quot versetur malis. Sic enim fuerit,
 quod nefas est dicere, Deus peccans in singulis partibus, siquidem partes sunt toti-
 us partes, & totum complent. Sin autem non complent, ne partes quidem fuerint.
 Verumenimuerò cū natura Deus sit diues misericordia, nostri propter suam boni-
 tatem curam gerit, qui nec sumus eius partes, nec filij natura. Et est hoc quidem cer-
 tè maximum Dei in nos bonitatis indicium, quòd cū sic in ipsum nos geramus, et
 natura simus omnino alieni, nostri tamen curam gerat. Ac naturalis quidem est ani-
 mantibus in suos foetus affectio, & quæ ex consuetudine oritur amicitia, ijs qui sunt
 eiusdè sententiæ. Est autem in nos copiosa Dei misericordia, qui nihil ad eum at-
 tinemus, vel essentia inquam nostra, vel natura, vel propria nostræ essentiæ faculta-
 te, sed eo tantum quod simus opus eius voluntatis. Atque ad eum qui sua sponte
 eum exercitatione & doctrina cognitionem accepit veritatis, vocat adoptionem,
 quæ

A quæ est maximus omnium profectus, capiunt autem iniquitates: suis autem peccatorum catenis vnusquisq; altringitur, nec eorum causa Deo est adscribenda. Et reuera beatus est vir, qui omnia veretur propter pietatem. Quemadmodum ergo scientia est habitus qui facit sistere, à quo scire euenit: fit autem ei comprehensio quæ dimoueri non potest à ratione: ita etiam ignoratio est phantasia seu visio cedens, quæ dimoueri potest à ratione. Quod autem dimouetur, vt id quod constituitur ac confirmatur à ratione, est in nostra potestate. Scientiæ autem est adiuncta, & experientia, & quæ Græcè dicitur *εὐδοκία*, & quæ *σύνεσις*, & intelligentia, & cognitio. Et fuerit quidem *εὐδοκία*, vniuersorum scientia per speciem. Experientia autem, scientia comprehendens, aded vt etiam diligenter perscrutetur quale sit vnumquodq;. Intelligētia autem est scientia eius quod mente intelligitur. Et *σύνεσις* est scientia eius quod est comparabile, aut comparatio quæ dimoueri non potest, aut comparatiua facultas eorum quorum est prudentia & scientia, & vniuscuiusq; & omnium quæ in vnam conferuntur rationem. Cognitio autem est eius ipsius quod est scientia, aut scientia quæ ijs quæ fiunt congruit. Veritas autem, veri scientia. Habitus autem veritatis, est scientia verorum. Scientia autem consistit per rationem, & alia ratione dimoueri non potest, & hic de cognitione diligenter inquirat. Quæ autem non facimus, ea aut non facimus propterea quod non possumus, aut propterea quod nolimus, aut propter vtrunque. Non volamus itaque, quoniam nec possumus, nec volumus. Non natamus autem modò, verbi gratia, quoniam possumus quidem, sed non volumus. Non sumus autem sicut Dominus, quoniam volumus quidem, sed non possumus. Nullus est enim discipulus super magistrum. Satis est autem si facti fuerimus sicut Dominus, non essentia: fieri enim non potest vt id quod est adoptione, sit essentia æquale ei quod est natura, sed quod facti simus sempiterni, & contemplationem eorum quæ sunt cognouerimus, & filij appellati simus, & patrem ex ijs quæ sunt ei coniuncta solum videamus. Velle ergo omnia antecedit: rationales enim facultates sunt eius quod est velle, ministræ. Velis, inquit, & poteris. Eius autem qui est cognoscendi potestate præditus, & voluntas, & iudicium, & exercitatio est eadem. Si sunt enim eadem propositiones, eadem sunt & dogmata & iudicia, vt ei sint & verba, & vita, & mores instituto argumento consequētes. Cor autem rectum exquirat cognitiones, & illas exaudit. Deus docuit me sapientiam, & noui sanctorum cognitionē. Clarum est ergo omnes quoque alias virtutes quæ scriptæ sunt apud Moysen, præbuisse Græcis principium totius loci moralis, magni, inquam, animi virtutem, & temperantiam, & prudentiam, & iustitiam, fortitudinem & tolerantiam, & honestatē, & continentiam, & quæ eas superat religionē. Sed religio quidem est cuiuslibet manifesta, quæ supremam & antiquissimam causam docet colere & honorare. Eadem quoque lex exhibet iustitiam, docens etiam & prudentiam per abstinentiam à simulachris sensilibus, & ad vniuersorum effectorem & patrem euocationem. ex qua quidem, tanquam ex fonte aliquo, sententia, augetur omnis intelligentia. Sacrificia enim iniquorum, sunt Domino abominatio: vota autem eorum qui recta via incedunt, sunt ei accepta. Deo enim magis est accepta iustitia quàm sacrificium. Talia sunt etiam ea quæ sunt apud Esaiam: Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum, & vniuersa victimarum mactatio? & cætera quæ sequuntur. Solue omne vinculum iniquitatis: hoc enim sacrificium est Deo acceptum. Cor contritum & quærens eum qui formauit. Trutinæ dolosæ abominatio coram Domino: statera autem iusta est Domino accepta. Hinc suadet Pythagoras stateram non transilire. Dolosa autem iustitia dicta est, professio hæresum. Et lingua quidem iniustorum peribit, os autem iustorum distillat sapientiam: sed enim sapientes & prudentes, stultos appellant. Longum autem fuerit de his virtutibus testimonia adducere, cum vniuersa eas celebret scriptura. Quoniam autem magni quidem animi virtutem definiunt scientiâ eorum quæ sunt graua & non graua: & eorum quæ sunt intermedia: temperantiâ autem, habitum, qui eligendo & vitando seruat iudicia prudentiæ: adiungitur magni quidem & excelsi animi, virtuti, & tolerantia, quam appellant fortitudinem, scientiam eorum quæ sunt sustinenda & quæ non: & celsitudo mentis, scientiam eorum quæ accidunt, ea transcendens. Quinetiam temperantiæ, cautio, quæ est declinatio cum ratione. Custodia autem præceptorum, cum sit innoxia eorum obseruatio, est securitatis vitæ acquisitio. Nec potest esse quis tolerans absque magni animi virtute, neque continens absque temperantia. Se autem inuicem consequuntur virtute, & apud quem sunt virtutum consequentiæ, apud eum est etiam salus, quæ

Prouer. 5.

ὑπερτακτικὴ ἕξις.

συνασθητικὴ

πολυπραγματονία.

ἀπὸ τῶν οὐρανῶν

τῆς ἡρώδου.

τὴν αὐτὴν τέλει

Esa. 1.

Prouerb. 10.

σαύλ.

μεγαλοφυλία
καθ' ἑαυτὴν.

est eius quod rectè habet conseruatio. Iure ergo si de his virtutibus adhuc tracta- A
 uerimus, de omnibus considerauerimus: quoniam qui habet vnã cognoscen-
 do virtutem, omnes per mutuam habet consequentiam. Iam continentia est af-
 fectio, quæ non transiluerit ea quæ visa fuerint ex recta ratione. Contuens au-
 tem est is qui continet eas appetitiones quæ sunt præter rectam rationem: vel
 qui seipsum continet, ne appetitione efferatur præter rectam rationem. Tempe-
 rantia autem ipsa non est sine magni animi virtute, quandoquidem ex præceptis
 oritur, sequens Deum qui ordinauit, & prudentia, & quæ diuinum statum imita-
 tur iustitia, per quam cum simus continentes, mundi ad pietatem ac religionem,
 & quæ Deum consequenter sequitur, actionem tendimus, assimilati Domino,
 quoad eius fieri potest à nobis caducis & morti obnoxiijs. Id autem est, iustum &
 sanctum fieri cum prudentia. Deus enim nullius rei indiget, & est impatibilis: vn-
 de nec est propriè contuens. In eum enim nulla vnquam cadit affectio aut per-
 turbatio, vt eam superet. Nostra autem natura, quæ est obnoxia affectionibus &
 animi perturbationibus, opus habet continentia, per quam dum exercetur vt pau-
 cis indigeat, conatur habitu ad diuinam naturam accedere. Vir enim bonus pau-
 cis indiget, vt qui sit in confinio naturæ mortalis & immortalis: egens quidem &
 propter corpus, & propter ipsam generationem: paucis autem egere doctus, pro-
 pter susceptam ratione continentiam. Quamnam enim habet rationem, quod lex
 viro prohibet, ne vestem induat muliebrem? An non nos vult esse viros, & nec
 corpore, nec factis, nec mente, nec verbis effæminari? Vult enim eum esse mascu- B
 lum qui veritati dat operam in ferendis laboribus & perpeffionibus, in vita & mo-
 ribus, & in sermone & exercitatione, noctu & interdiu, & sicubi testimonio seu
 Deut. 24. martyrio opus sit quod procedat per sanguinem. Rursus, si quis, inquit, domum
 à se nuper ædificatam nondum habitauit, aut vitem nuper plantatam operatus,
 Immunes à malitia. fructus nondum fuit particeps: aut sibi desponsæ virgini nondum nupsit, eos vult
 humana lex esse immunes à militia, & prudenter vt decuit Imperatorem, ne dum
 auellimur à cupiditatibus, ignauro & deiecto animo demus operam militiæ: sunt
 enim liberi ab appetitionibus, qui citra vllam excusationem quæuis grauiã pe-
 ricula adeunt: humanè autem quoniam incertos bellorum casus reputans, iniquū
 esse duxit vt hic quidem suis non frueretur laboribus, alter autem citra vllum la-
 borem ea perciperet quæ sunt eorum qui laborarunt. Videtur autem lex quoque
 indicare animi magnitudinem, statuens oportere eum qui plantauit fructum per-
 cipere, & eum qui ædificauit habitare, & eum qui puellam ambiit, vxorem duce-
 re. Iis enim qui se exercuerunt, spes non reddit irritas ex ratione cognitionis: nam
 & mortui & viuentis boni viri spes non perit. Ego eos qui me diligunt, amo, in-
 quit sapientia: qui autem me quærunt, inueniunt pacem. & ea quæ sequuntur.
 Num. 25. Quid verò, an non mulieres Madianitarum sua pulchritudine bellantes Hebræos
 à temperantia per incontinentiam deduxerunt ad impietatem? Meretricijs enim
 illecebris à graui & honesta exercitatione ad meretricias voluptates forma in-
 scantes, ad sacrificia idolorum, & ad externas mulieres veluti quodam furore per-
 citos deduxerunt. A mulieribus autem simul victi & voluptate, à Deo quidem C
 defecerunt & à lege: & propemodum vniuersus populus in hostium manus venit
 ac potestatem muliebri strategemate, donec ipsos in periculum adductos exemit
 timor admonens. Iam verò ij qui reliqui erant, magno & lubenter pericula ad-
 eunte animo, pro pietate ac religione certamen suscipientes, euaserunt hostibus
 superiores. Sapientiæ ergo principium est religio. Intelligentia autem est rerum
 sanctarum cura & prouidentia. Nosse autem legem est bonæ mentis. Qui ergo exi-
 stimarunt legem efficere timorem in quem cadit perturbatio, nec sunt intelligen-
 tes, nec legem reuera perceperunt. Timor enim Domini viuificat. Qui autem er-
 rat, affligetur in laboribus quos non considerat nec reputat cognitio. Mysticè pro-
 fectò Barnabas: Deus qui est vniuersi mundi Dominus, inquit, det etiam nobis sã-
 pientiam & intelligentiam, scientiam, cognitionem iustificationum eius, toleran-
 tiam. Efficiamini ergo à Deo docti, requirentes quid à vobis quærat Dominus, vt
 inueniatis in die iudicij horum insidiatore. Dilectionis & pacis filios appellauit
 ex cognitione. De elargitione autem & communicatione cum multa dici pos-
 sint, sufficit hoc dicere, quod lex prohibet fratri fœnerari, fratrem nominans non
 eum solum qui est ex iisdem natus parentibus, sed etiam qui fuerit eiusdem tri-
 bus, eiusdemque sententiæ, & eiusdem verbi particeps: non æquum censens vt
 ex

- A ex pecunijs vsuras, sed laxis manibus & animis gratificari egentibus. Deus enim est talis doni conditor. Iam verò qui lubenter largitur, satis magnas accipit vsuras, ea quæ sunt apud homines preciosissima, nempe mansuetudinem, benignitatem, magnificentiam, bonam famam, laudemque & gloriam. An non hoc tibi videtur esse præceptum humanitatis, sicut illud, Mercedem pauperis ipso die reddere, docet oportere sine mora exoluere mercedem ministris. Remittitur enim, vt *Leuit. 19.* opinor, ad id quod sequitur faciendum pauperis alacritas, si desit alimentum. Præterea fœnerator, inquit, ne ingrediatur domum debitoris, vi pignus accepturus, sed ille quidem iubeat extra proferre: qui verò habet, ne recuset. & in messi ea quæ à manipulis excidunt tollere prohibet possessores, sicut etiam in metendo iubet aliquid insectum relinquere, per hoc possessores valde exercens ad communicationem & magnificentiam, ex eo quòd ex proprijs aliquid dimittant egentibus, pauperibus autem præbens materiam sibi quærendi victus. Vides quomodo lex Dei simul annunciat iustitiam & bonitatem, qui omnibus alimenta abundè suppeditat: & in ipsis vindemijs regredi vt carpant ea quæ sunt relicta, & vuas quæ excidunt colligere prohibet. Eadem etiam præcipit ijs qui colligunt oleas. Iam verò decimæ quoque fructuum & pecorum, docebant & pios esse in Deum, & non esse lucro omnino deditos, & proximos humanitatis efficere participes. Ex his enim, vt puto, & primitijs alebantur sacerdotes. Iam ergo intelligimus nos per legem erudiri ad pietatem & communicationem, & ad iustitiam & humanitatem.
- B. An non enim septimo quoque anno iubet agrum relinquere ociosum? pauperes autem ijs qui diuinitus producti fuerint fructibus secure frui præcepit, agrum colente natura volentibus. Quomodo ergo non est bona lex, & magistra iustitiæ? Et rursus quinquagesimo anno iubet eadem facere quæ septimo: præterea reddens vnique proprium, si cui casu aliquo ablatum esset fundus: & eorum cupiditatem qui possidere desiderant, dimisso vtendi fruendi tempore circumscribens: & eos qui propter longam paupertatem pœnas dederunt, nolens perpetuò puniri. Eleemosynæ autem & fides custodia regiæ. Benedictio autem in caput eius qui elargitur, & qui miseretur mendicorum beabitur, quoniam charitatem ostendit in sibi similem, propter eam quam habet charitatem in opificem humani generis. Habent autem ea quæ prius dicta sunt, alias quoque magis naturales expositiones, de quiete & receptione hæreditatis, sed non dicta sunt in præsentia. Multis autem modis intelligitur charitas, per mansuetudinem, per benignitatem, per tolerantiam, per inuidiæ & æmulationis vacuitatem, per odij remotionem, per iniuriæ obliuionem. Est eiusmodi in omnibus vt diuidi & discerni non possit, sua lubenter communicans. Rursus si videris, inquit, iumentum necessariorum aut amicorum, aut eorum quos cognoscis hominum, errans in solitudine, abduc ipsum & redde, & si procul abfuerit dominus, postquam seruaueris cum tuis donec redierit, redde, naturalem docet societatem, nempe vt inuentum existimemus depositum, & nec simus memores iniuriæ ab inimico acceptæ. Præceptum Domini, quod est reuera fons vitæ, facit declinare à laqueo mortis. Quid verò, an non iubet diligere aduenas, non solum vt amicos & cognatos, *Deut. 24. 28* sed etiam vt nos ipsos & animo & corpore? Iam verò gentes quoque honorauit, & *Leuit. 29.* nec in eos qui malè fecerunt in senso est animo. Apertè itaque dicit, non abominaberis Ægyptium, quoniam fuisti aduena in terra Ægypti: vel gentilem, vel quemuis etiam mundanum vocans Ægyptium: & hostes, etiamsi muris immineant, conantes urbem capere, nondum hostes vult existimare, priusquam missis ad eos legatis ad pacem prouocauerint. Quinetiam ne cum captiua quidem vult insolentem ac cõtumeliosam esse consuetudinem. Sed cum ei, inquit, permiseris triginta diebus vt vult lugere, cum eius postea vestes mutaueris, tanquã cum vxore lege cum ea congregere. Non erit enim amplius cõtumeliosa consuetudo. Sed nec mercede, tanquã meretricis, sed propter solam liberorum procreationem vult esse consuetudinem. Vides vnã cum continentia humanitatem. Domino amanti captiuam, non permittit explere voluptatem, sed præstituto spacio refecat cupiditatem: & præterea tondet etiam captiua pilos, vt probrosum aueretur amorem. Si enim ei suadet ratio vt vxorem ducat, eam retinebit etiam si turpis euaserit. Deinde si quis expleta cupiditate, noluerit amplius cum captiua habere consuetudinem: neque eam ei licere vendere constituit, sed neque amplius habere ancillam, sed vult esse liberã, & liberari à seruitute, ne si alia fuerit ingressa mulier, ei graue aliquid & intolerabile accia

dat ex zelotypia. Quid verò, inimicorum quoque iumenta onere pressa alleuare & erigere præcipit, eminus nos docens Dominus, non amplecti exultationem in malis, neque inimicorum insultare miseris eisq; lætari, vt in his exercitatos pro inimicis quoque doceat orare. Neque enim inuidere, & propter proximi bona dolore affici conuenit, neque propter mala proximi, gaudij vsuram percipere. Quòd si alicuius, inquit, inimici errans iumentum inueneris, contentionis interno relicto incendio, ipsum abduc & redde. Iniuriæ enim & obliuionem consequitur vera vitæ probitas: & eam, inimicitiarum dissolutio. Hinc perfecte & integrè deducimur ad concordiam, ea verò nos veluti manu deducit ad beatitudinē. Et si aliquem ex moribus inimicum existimaueris: eum autem vel à cupiditate, vel ira citra rationem decipi deprehenderis, conuerte ad vitæ probitatem. Iamne videtur humana lex & benigna, quæ est pædagogus ad Christum? & Deus idem bonus cum iustitia, ab initio vsque ad finem vnoquoq; genere aptè vsus ad salutem? Misere mini, inquit Dominus, vt misericordiam consequamini: remittite vt remittatur vobis: vt facitis, ita fiet vobis: vt datis, ita dabitur vobis: vt iudicatis, ita iudicamini: vt benigni estis, ita vobiscum ageretur benignè. Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Præterea eis qui victui feruiunt, infamiam omnino irrogari prohibet: & ijs qui propter debita redacti sunt in seruitutem, septimo anno dat omnino inducias. Quinetiam prohibet supplices dare ad supplicium. Est ergo verissimum illud eloquium: Sicut probatur aurum & argentum in fornace, ita Dominus eligit corda hominum. Et vir quidem misericors est longanimis, & in quolibet qui est sollicitus, inest sapientia. In virum enim intelligentem cadit sollicitudo: & qui est sollicitus ac curam gerit, vitam quæret: & qui Deum quærit, inueniet cognitionem cum iustitia. Qui eum autem rectè quæserunt, pacem inuenerunt. Mihi autem videtur etiam Pythagoras suam in animantes rationis expertes mansuetudinem à lege accepisse. Iam ijs quæ in ouium & caprarum gregibus boumque armentis nascuntur, protinus vti interdixit, ne prætextu quidem sacrificiorum patrum & matrum gratia, hominem ad mansuetudinem vel ex infimis à brutis animantibus educens. Concede, inquit, matri fœtum vel septem primis diebus. Si enim nihil fit sine causa: & enixis animantibus lac redundat ad fœtus nutriendos: qui à dispensatione lactis fœtum auellit, naturam afficit contumelia. Erubescant ergo Græci, & si quis est alius, legem insectari, si ea quidem vel in bestias benigna sit: illi autem vel hominum fœtus exponunt, quanquam longè antè & propheticè eorum feritatem lex per hoc præceptum excinderet. Si enim fœtus bestiarum à matre separari prohibet ante lactis effusionem, multò magis in hominibus crudeli & immani menti præparat remedium, vt etsi naturam, disciplinam certè nõ negligant. Hædis enim & agnis eis impleri permiffum est. Et aliqua quidem fortasse fuerit excusatio ei qui fœtum à matre separat: infantis autem expositionis quænam causa fuerit? Ab initio enim oportebat ne vxorem quidem ducere, ei qui non cupiebat procreare liberos, potius quàm per voluptatis intemperantiam, filij fieri homicidam. Rursus autem benigna lex prohibet eodem die fœtum & matrem sacrificare. Hinc etiam Romani, si qua mulier prægnans fuerit damnata capitæ, non prius permittunt vt supplicium subeat quàm pepererit. Apertè itaque quæcunque vterum gerunt animalia, ea lex non prius mactari permittit, quàm pepererint, eminus retardans hominum ad iniuriam faciendam propensionem. Ita vel vsq; ad bruta animantia extendit benignitatē, vt cum eam in ijs quæ sunt diuersi generis exercuerimus, longè maiori humanitate vtamur in ijs quæ sunt eiusdem generis. Qui autem in aliquorum animantium ventres ante partum calces impingunt, vt cõtemperata lacte carne vescantur, matricem quæ est creata ad generationem, faciunt sepulchrum fœtus qui gestatur in vtero, cum lex apertè iubet. Sed neque coques agnum in lacte matris suæ. Non fiat enim, inquit, id quod est viuientis nutrimentum, interempti animalis condimentum: neque quod est vitæ causa, opem ferat ad consumptionem corporis. Eadem autem lex edicit, ne alligetur os boui trituranti. Oportet enim operarium dignum censere nutrimento. Et prohibet simul in aratro coniungere bouem & asinum: fortasse quidem etiam coniectans, quàm nulla sit inter eas animantes cõuenientia: simul autem significans, nullum oportere ex diuersis gentibus iniuria afficere, neq; iugo subiūgere, si nullius alterius rei eos possimus inlimulare quàm quòd sint diuersi generis: quod quidem culpa caret, nec fit vitio, nec ex vitio proficiscitur. Mihi autem videtur quoq; significare allegoria, verbi culturam non esse ex æquo cõmunicandam mundo & immundo, fidei &

Exod. 23.

Marci 4.

Deut. 14.

L. prægnantis. ff. de pœnis.

Deut. 14.

A & infideli: quoniam bos quidem est mundus, in immundis autem reputatus est asinus. Redundanti autem quadam humanitate bona lex vtens, nec quæ sunt domesticæ mitisque materiæ arbores docet esse excindendas, neque segetem ante messem rondendam ad perniciem: sed neque fructum mitem omnino interimendum, neque terræ neque animæ. Neque enim agros hostium permittit excindere. Iam verò qui sunt etiam studiosi agriculturæ, in his quoque possunt vtilitatem à lege accipere. Iubet enim arbores nuper plantatas, tribus annis ordine sequētibus fouere & alere, superfluas quæ adnascuntur excindendo propagines, ne nimis grauatae opprimantur, & ne alimento minutatim diuiso imbecillæ fiant propter inopiam, aræque & circumfodere, vt nihil propè germinans ac pullulans prohibeat incrementum: & fructum non sinit imperfectum colligi ex imperfectis, sed post triennium cum quarto anno Deo consecrarit primitias, postquam arbor perfecta fuerit. Fuerit autem hæc agriculturæ figura, modus doctrinæ, docens oportere excindere peccatorum propagines, & quæ vnà cum genitili fructu pullulant inanes herbas cogitationis, donec perficiatur & firmum fiat germen fidei. Quarto enim anno, quoniam tempore quoque opus est ei qui stabiliter per catechesim instituitur quaternio virtutum Deo consecratur, cum tertia iam sola coniungatur cum quarta Domini hypostasi. Sacrificium autem laudis super holocausta. Hic enim, inquit, dat tibi vires faciendi virtutem. Sin autem res tibi illuminatæ fuerint: cum vires acceperis, & acquisieris, fac tibi in cognitione virtutem. Per hæc enim ostendit & bona & dona à Deo suppeditari, & oportere nos cum ministri facti simus diuinæ gratiæ, seminare Dei beneficia, & eos qui appropinquant, bonos & honestos reddere, vt quàm maximè quidem temperans, continentis: qui est autem magni & excelsi animi, fortes: & sapiens, intelligentes: & iustus, iustos efficiat. Hic est qui ad imaginem & similitudinem est cognoscendi potestate præditus, qui Deum imitatur quoad eius fieri potest, nihil prætermittens eorum quæ faciunt ad eam quæ contingere potest similitudinem, continens, sustinens, iuste viuens, imperans animi perturbationibus, ea quæ habet impertiens, pro viribus benefaciens & verbo & opere. Hic est, inquit, maximus in regno, qui fecerit & docuerit, Deum imitans, eo quòd gratificetur consimiliter. Sunt enim communiter vtilia Dei bona. Quicumque autem cum superbia aliquid agere aggressus fuerit, Deum, inquit, irritat. Est enim arrogantia animæ vitium, cuius & aliorum vitiorum iubet duci pœnitentia, ijs qui ex inconcinnitate & mala conuenientia concinnantur ad meliorem mutationem, per hæc tria, os, cor, manus. Symbolum autem signumque hæc fuerint, actionis quidem, manus: cor autem, consilij: & os, sermonis. Rectè ergo dictum est de pœnitentibus illud eloquium: Deum elegisti hodie vt esset Deus tuus, & Dominus elegit te hodie, vt esses eius populus. Eum enim qui studium adhibet, vt medeatur ei qui est famulus, Deus suum facit familiarem: & si vnus fuerit numero, æquè ac populus est honoratus. Cum enim sit pars populi, eum adimplet, in eum ex quo erat, restitutus. Vocatur autem ex parte quoque totum. Ipsa autem nobilitas ostenditur in eo, quòd quæ sunt pulcherrima honestissimaque eligat ac exerceat. Quid enim Adæ profuit talis eius nobilitas, & quòd eius nullus esset pater mortalis? Ipse enim pater hominum qui sunt in generatione, turpia quidem prompto & alacri animo delegit, vxorem sequens: vera autem & honesta neglexit, quo factum est vt vitam immortalē mortali commutaret, sed non in perpetuum. Noè autem qui non sic factus est vt Adam, cura ac prouidentia diuina conseruatur: se enim Deo obtulit ac dedicauit. Et Abrahæ qui ex tribus vxoribus liberos susceperat, non vt fruere voluptate, sed quòd speraret, vt puto, in principio genus multiplicare, vnus solus hæres succedit bonis paternis, alij autem diuisi sunt à cognatione. Et cum ex eo nati essent gemini, est hæres iunior qui patri complacuit, & vota suscipit: ei autem seruit is qui erat ætate maior. Malo enim bonum est maximū, id quod non est in sua potestate. Hæc autem œconomia est & Prophetica & typica. Quòd autem sunt omnia sapientis, apertè indicat dicens: Quoniam Deus mei misertus est, sunt mihi omnia. Vnum enim oportere docet expetere, per quem facta sunt omnia, ex ijs qui digni sunt promissa tribuit. Eum ergo qui bonus fuerit, regni hæredem & ciuem, per diuinam describit sapientiam, & eorum qui olim fuere iusti, qui & in lege, & ante legem iuste vixere, quorum actiones sunt nobis pro legibus. Et sapientem rursus docēs esse Regem, eos qui sunt diuersi generis facit ei dicētēs: Rex à Deo tu es in nobis ijs qui ab eo reguntur, propter zelū virtutis viro bono sua

Leuit. 19.

Hinc error Nestorij.

Matth. 5.

Leuit. 16.

Gen. 23.

sponte parentibus. Plato autem Philosophus finem ponens beatitudinis, dicit eam esse Deo assimilationem, quoad eius fieri potest, siue cum legis decreto quodammodo concurrens: magnæ enim naturæ & liberæ ab animi perturbationibus, nescio quomodo feruntur ad scopum veritatis, ut dicit Philo Pythagoreus, Mosis res gestas describens, siue etiam doctus ab aliquibus quæ tunc erant diuinis eloquijs, ut qui doctrinæ sibi semper teneretur. Dicit enim lex: Post Dominum Deum vestrum ambulate, & mandata mea seruate. Assimilationem enim lex nominat consecratio

Lucæ 6.

nem. Talis autem consecratio, quoad eius fieri potest, assimilatur. Estote, inquit Dominus, misericordes sicut pater vester cælestis misericors. Hinc Stoici quoque, naturæ consequenter viuere, finem esse statuerunt, eleganter Dei nomine transmutato in naturam: quoniam natura & ad plantas, & ad ea quæ seminantur, & ad arbores & lapides extenditur. Apertè ergo dictum est: Viri mali legem non intelligunt: qui autem legem diligunt, sibi muri propugnaculum muniunt. Astutorum enim sapientia agnoscet vias suas. Ignorantia autem sapientum erit in errore. Super quem enim respiciam, nisi super mitem & mansuetum & timentem verba mea? ait Prophetia. Docemur autem esse triplex genus amicitia: & eorum primum quidem est, id quæ est optimum ac præstantissimum, id quod est ex virtute: valida enim est, quæ est ex ratione dilectio. Secundum autem ac medium, ex remuneratione: est autem hoc

προβόλλουσι

καὶ τοῖς τῶν

Esa. 66.

genus aptum ad societatem ac communicationem, lubenter impertiens, & vitæ conducibile. Communis enim est quæ ex gratia amicitia. Vltimum autem ac tertium, nos quidem dicimus id quod est ex consuetudine. Illi verò, id quod ex voluptate verti ac mutari potest. Ac mihi quidem pulcherrimè Hippodamus Pythagoreus videtur describere amicitias. Vna quidem est ex scientia deorum: altera verò, ex hominum suppeditatione: tertia verò, ex voluptate animantium. Est ergo vna quidem Philosophi amicitia, altera verò hominis, tertia autem animalis. Reuera enim Dei est imago homo benefaciens: qua in re ipse etiam beneficio afficitur, sicut gubernator simul seruat, & seruatur. Et ideo cum quis petens fuerit consecutus, non dicit danti, Rectè dedisti, sed, Rectè accepisti. Ita accipit quidem qui dat, dat autem qui accipit. Iusti autem miserentur. Benigni autem erunt habitatores terræ: innocentes autem relinquentur in ea: qui autem iniquè se gerunt, exterminabuntur ab ea. Ac mihi videtur Homerus fidelem prædiuinans, dixisse: Da amico. Inimico autem ferendum est auxilium, ne maneat inimicus. Auxilio enim vincitur quidem benevolentia, dissoluuntur verò inimicitia. Sed si proponatur quidem promptitudo & animi alacritas, quatenus habet est accepta, non quatenus non habet. Non enim ut alijs remissio, vobis autem afflictio, sed ex æqualitate in præsentem tempore, & quæ sequuntur. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, ait Scriptura. Quod enim est ad imaginem & similitudinem, sicut etiam prius diximus, non ex corpore significatur (nescias enim est, mortale assimilari immortalis) sed mente ac ratione: qua & eam quæ est in benefaciendo, & eam quæ in imperando, obsignat Dominus similitudinem. Non enim principatus corporum qualitatibus, sed iudicio mentis rectè geruntur. Sanctorum enim virorum consilijs ciuitates rectè administrantur, & rectè domus. Porro autem animi fortitudo ipsa quoque reducitur ad diuinam similitudinem, ut quæ impatibilitate fruatur per tolerantiam, si cui audita adhuc resonant ea quæ narrantur de Anania,

καὶ τὸ ἄλλο

καὶ τὸ ἄλλο

2. Cor. 8.

Psal. 111.

quorum vnus quoque fuit Daniel Propheta, diuina fide plenus. Babylonem habitabat Daniel, sicut Loth quidem Sodoma, Chaldæorum autem terram Abraham, qui paulò post fuit Dei amicus. In antrum feris plenum adduxit Danielem rex Babyliorum: ipsum autem eduxit illæsum, qui Rex est vniuersorum, qui fidelis Dominus. Hanc possidebit tolerantiam is qui est cognoscendi potestate præditus, quatenus est eiusmodi. Si tentatur, benedicet ut generosi animi Iob: si deuoretur à cete, ut Ionas precabitur, & fides eum restituet prædicentem Nineuitis: & si inclusus fuerit cum leonibus, feras mansuefaciet: & si in ignem fuerit iniectus, rore recreabitur, non igne exuretur. Nocturnus erit testis, interdiu testis, in sermone, in vita, in moribus erit testis. Cum Domino cohabitans, eo quæ familiariter vtens, in spiritu permanet, mundus quidem carne, mundus autem corde, sanctificatus sermone. Mundus, inquit, ei crucifixus est, & ipse mundo. Is crucem Domini circumferens, Domini sequitur vestigia, tanquam Deus, effectus sanctus sanctorum. Omnis ergo virtutis recordata lex diuina, hominem maximè exercet ad continentiam, eam statuens fundamentum virtutum: atque adeò nos præerudit ad continentiam acquirendam,

ἐν αὐτῇ.

μαρτυροῦσιν

erit martyr

seu testis.

ex

A ex vſu animantium, ijs veſci prohibens quæ ſunt natura pinguia, quemadmodum genus ſuum, quod carnis habet plurimum. Delicatis enim ac luxuriſis ſuppeditatur talis vſus. Dicitur itaq; quidam Philoſophus ſuis aſſerens etymologiam, qui *id* dicitur, *id* dixiſſe quaſi *duo*, vt qui ad *duo*, hoc eſt, ad ſacrificandum & maſtandum aptus eſſet ſolummodo. Datam enim eſſe huic animali ad nihil aliud animam, quàm vt carnes luxuriarent. Et ſimiliter noſtras cupiditates reprimens, prohibuit illis veſci piſcibus, qui nec pinnas habent nec ſquamas. Carniũ enim bonitate & pinguedine hi alijs piſcibus antecellunt. Hinc exiſtimo myſteria quoq; non ſolum prohibere aliqua tangere animalia, ſed etiam nonnullas eorum quæ ſacrificantur eximere vſus partes, propter eas quas Myſtæ ſciunt cauſas. Si eſt itaq; venter cõtinendus, & ea quæ ſunt ſubter ventrem, clarum eſt quòd iam olim à Domino accepimus per legem excindere cupiditatem. Id autem perfectè fiet, ſi cupiditatis fomitem, voluptatem inquam, non fictè damnauerimus. Dicunt eius hanc eſſe notionem, lenè & blandum motum cum aliquo ſenſu. Ei ſeruientem Menelaum poſt Troiam captam dicunt, cum impetu ferretur ad occidendam Helenam, vt quæ tot & tantorum fuiſſet cauſa malorum, id tamen non potuiſſe efficere, victum pulchritudine, per quam in mentem venit recordatio priſtinæ voluptatis. Vnde ludificantes Tragici, cũ probro ac dedecore in eum exclamant:

Mamilla ubi uifa eſt, reiecto gladio,

Adblandiens cani perditæ, oſculum accipis.

Et rurfus:

Ergo hebetantur enſes pulchritudine.

B Ergo verò Antiftheni aſſentior qui dicit: Ego Venerem ſi acciperem, iaculis confoderem, quòd multas noſtras pulchras ac bonas vxores corruerit: & naturæ vitium dicit Cupidinem, à quo cum vincuntur miſeri, morbum Deum appellant. Per hæc enim oſtenditur vici imperitiores, propter ignoracionem voluptatis, quæ nõ eſt admittenda, etſi dea dicatur, hoc eſt, etſi diuinitus data ſit ad vſum liberorũ procreationis. Et Xenophon voluptatem apertè vitium dicens, inquit: O miſera, quid verò tu bonum noſti, aut quid ſit honeſtum conſideras, quæ ne eorum quidem quæ ſunt iucunda expectas cupiditatem? priuſquam eſurias quidem comedens: priuſquam autem ſitias, bibens: & iucundè quidem veſcaris, obſoniorum cõditores excogitans: vt autem ſuauiſter bibas, ſumptuoſa vina comparas, & æſtate circumcuſans niuem quæris. Vt autem iucundè dormias, non ſolum molles lectos, ſed etiam quæ lectis ſupponantur fulcra paras. Vnde, vt dicebat Ariſto, ad totum tetrachordon, voluptatem, inquam, & dolorem, metum & cupiditatem, exercitacione magna & pugna opus eſt:

Hi nanq; uel per interiora uiſcera

Uſque meant, hominumq; corda exagitant.

C Eos enim qui magni & excelsi animi exiſtimantur, voluptas facit cereos, ex ſententia Platonis: quoniam vnaquæq; voluptas, & vnusquifq; dolor corpori affigit animã, eius qui nõ ſe ſeparat ab animi perturbationibus, easq; cruci affigit. Qui perdidit animã ſuam, inquit Dominus, ſeruabit ipſam: aut eam tradens, lubenter ad eundo pro Domino pericula, aut eam perdens, ex ea quæ eſt ei cum hac vita cõſuetudine. Si enim ſoluere, abducere, & ſegregare (id enim crux ſignificat) animam uolueris ab ea quæ eſt in hac vita voluptate & delectacione, habebis eam, in ea quæ expectatur ſpe inuentam & conqueſcentem. Hoc enim fuerit meditacio mortis, ſi ſolis ijs quæ ſunt ſecundum naturam dimenſæ appeticionibus, quæ ea quæ ſunt ſecundum naturam nihil excedunt, declinando ad id quod exuperat, vel quod eſt præter naturam, in quo peccandi enaſcitur poteſtas, contenti eſſe velimus. Oportet ergo nos Dei induere armaturam, ad hoc vt poſſimus reſiſtere inſidijs diaboli: quoniam arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed Deo potentia, ad deſtructionem munitio, cogitationes deſtruentes, & omnem altitudinem ſe extollentem aduerſus Dei cognitionem, & captiuantes omnem intellectum ad obediendum fidei, ait diuinus Apoſtolus. Viro utique opus eſt qui admirabiliter & inconfuſe ijs rebus ſit uſurus, à quibus proficiſcuntur animi perturbationes, utpote diuitijs & paupertate, gloria & ignominia, ſanitate & morbo, vita & morte, labore & voluptate. Vt enim indifferenter utamur differentibus, magna nobis opus eſt differetia, vt qui multa imbecillitate prius malè affecti ſimus, & in mala educatione, & inſtitutione prius verſati cum ignoracione. Simplex ergo ratio noſtræ philoſophiæ, dicit omnes animi perturbationes & vitia, eſſe impreſſiones mollis & cedentis animæ,

de voluptate

voluptas

Matth. 10.

Ephes. 6.

& veluti obfignationes potestatum spiritualium, aduersus quas nobis est colluctatio. Maleficarum enim, ut puto, potestatum est opus, proprii habitus aliquid conari, sigillatim operari, ut nos qui eas abrenunciauimus, in certamine superet, & suos efficiant. Est ergo iure consequens, ut aliqui quidem in lucta prosterantur. Quicunque autem certamen magis athleticè aggrediuntur, omni contentione decertantes, ad coronam usque perueniunt: prædictæ autem potestates in multo sudore & cruore tunc deficiunt, victores admirantes. Eorum enim quæ mouentur, alia quidem ex appetitione mouentur & visione, sicut animalia: alia autem per translationem, sicut inanimata: ex inanimis autem plantas quoque dicunt moueri transeundo ad augmentum, si quis eis esse plantas inanimas concesserit. Et habitum quidem lapides, naturam verò plantæ & appetitionem & visionem, & ea rursus quæ prius dicta sunt, bruta quoque participant. Ratiocinandi autem potestas, quæ est propria humanæ animæ, non debet similiter impelli atque animantia ratione carentia, sed visa quæ impellunt discernere, & non ab eis abduci. Hæ ergo de quibus diximus potestates, pulchritudines & glorias, & adulteria & voluptates, & tales eiusmodi inescantes visiones, ijs quæ facile seduci possunt, animabus protendunt, quemadmodum qui pecora abigunt, eis frondes porrigunt. Deinde cum eos astu circumuenerint, qui non possunt veram voluptatem à falsa discernere, fluxamque ac caducam iniuriæque obnoxiam à sancta pulchritudine, ducunt redactos in seruitutem. Vnaquæque autem deceptio assidue premens animam, in ea imprimi visionem: & imprudens insciensque anima perturbationis ac vitij circumfert imaginem, cum causa oriatur ex inelcatione & nostra assensione. Basilidis autem sectatores vitia & animi perturbationes consueuerunt vocare προσαρτήματα, id est, appendices: & ea esse quosdam in essentia spiritus appensos animæ ratione præditæ per quandam conturbationem & confusionem principalem: & alias rursus spirituum adulterinas & diuersi generis naturas ijs adnasci, utpote lupi, simiæ, leonis, vrsi: quorum proprietates quæ visione in anima apprehenduntur, animæ cupiditates animantibus dicunt assimilare. Quarum enim ferunt proprietates, earum opera factaque imitantur. Et non solum cum rationis expertium animantium appetitionibus & visionibus coniunctionem ineunt & familiaritatem, sed etiam plantarum æmulantur motus & pulchritudines, propterea quod plantarum quoque ferant appensas proprietates: habere autem etiam habitus proprietates, utpote duritiem Adamantis. Sed aduersus hoc dogma quidem postea differemus, quando de anima tractabimus: nunc autem hoc solum adnotandum est, quod Durij equi, ut est in poetis fabulis, imaginem seruat homo ex sententia Basilidis, ut qui in vno corpore tot diuersorum spirituum exercitum habeat insinuatum. Ipse itaque filius Basilidis Isidorus, in libro de Adnata anima, cum dogma animaduertisset, scribit his verbis, veluti seipsum accusans: Si enim alicui periuaseris non esse animam vnus partis, vi autem appendicum fieri ea quæ sunt deteriorum vitia ac perturbationes, non leuem prætextum habebunt homines scelerari, dicendi, Coactus sum, abductus sum, coactus feci, non volens operatus sum: cum ipse dux fuerit malorum cupiditatis, & cum appendicum violentia non depugnarit. Oportet autem cum parte ratiocinatiua facti simus superiores, minorem quæ est in nobis creaturam videri superare. Is enim duas quoque in nobis ponit animas, sicut Pythagorei, de quibus postea considerabimus. Quinetiam Valentinus scribens ad aliquos, his verbis scribit de appendicibus: Est autem vnus bonus, cuius fiducia est ea quæ fit per filium manifestatio, & per eum solum potest cor fieri mundum, ex corde extruso omni maligno spiritu. Multi enim in eo habitantes spiritus, id mundum esse non sinunt. Vnusquisque autem eorum propria efficit opera, sæpe non conuenientibus insultans cupiditatibus. Ac mihi quidem videtur cor non esse absimile diuersorio: illud enim perforatur & effoditur, & stercore sæpe repletur, cum homines se petulanter gerant, & locum nihil omnino curerit, ut qui sit alienus. Eodem modo cor quoque, cum, quandiu nulla eius cura geritur, sit immundum & multorum dæmonum habitaculum: postquam autem id inuiserit qui solus est bonus pater, sanctificatum est, & luce resplendet: & sic qui tali corde est præditus, beatur, quoniam Deum videbit. Quænam est ergo causa, quod non ab initio talis animæ cura ac prouidentia geratur, dicant nobis. Aut enim non est digna, & quomodo sicut ex pœnitentia accedit ad eam prouidentia, vel natura, ut ipse vult, seruetur? & necesse est eam cum ab initio eius cura geratur propter cognationem, immundis spiritibus nullum dare aditum, nisi ei vis asseratur, & imbe-

ἰναπρόσματα
 τα.
 ἰναπρόσφαγί-
 σματα.

ἐν πολλῶ τῶ
 λόγῳ.

δαλλίς.

προσαρτήματα

A

B

C

imbe-

A imbecilla probetur. Si enim dederit, cum ea pœnitentia ducta sit, eligere quæ sunt meliora: ille inuitus dicet, id quod decernit quæ est apud nos veritas, ex obediente mutatione, nõ autem ex natura, esse salutem. Quemadmodum enim exhalationes, quæ & è terra & ex lacunis ac voraginibus oriuntur conflatur in caliginem & nym-
B bosam vertiginem: ita etiam carnalium cupiditatum vapores malam animæ inurunt
 habitudinem, voluptatis spectra animæ repræsentantes, & ante eam effundentes. In-
 telligenti itaq; luci tenebras offundunt, attrahente anima vapores qui oriuntur ex
 cupiditate & perpetuitate voluptatum condensante vitiorum vertigines. Aurum è
 terra non tollitur gleba, sed cocta percolatur: deinde cum munda fuerit, aurum vo-
 catur, vt quæ sit terra mundata. Petite enim, & dabitur vobis, ijs qui ex seipsis pos-
 sunt ea quæ sunt optima eligere, dicitur. Quomodo autem nos diaboli operationes,
 & spiritus immundos in peccatoris animam feminare dicamus, non mihi pluribus
 verbis opus est, si adduxero testem Barnabam Apostolicum (erat autem is ex septua-
 ginta, & Pauli auditor) his verbis sic dicentem: Antequam nos Deo crederemus, e-
 rat nostrum cordis habitaculum interitui obnoxium & imbecillum, verè templum
 manu ædificatum: quia erat quidem plenum cultu idolorum, & erat domus dæmo-
 num, quod faceret quæcunq; Deo sunt contraria. Operationes ergo dæmonibus
 conuenientes dicit peccatores efficere: non autem ait ipsos spiritus habitare in
 anima infidelis. Et ideo subiungit: Attēdite vt templū Domini gloriose ædificetur.
 Discite vos accepisse remissionem peccatorū, & sperasse in nomen. Efficiamur rur-
 sus noui, creati ab initio. Non enim dæmones à nobis expelluntur, sed peccata, in-
 quit, remittuntur, quæ similiter atque illi faciebamus priusquam crederemus. Me-
 ritò ergo contrà opposuit ea quæ subiunguntur: Quare in nostro habitaculo verè
 Deus inhabitat: in nobis est quodammodo Verbum eius fidei, vocatio eius promif-
 sionis, sapientia iustificationum mandata doctrinæ. Scio me in quandā incidisse he-
 resim: qui autem ei præerat, dicebat se per vsum voluptatis pugnare cum voluptate,
 per simulatam pugnam ad voluptatem transfugiens præclarus hic gnosticus. Se
 enim dicebat esse gnosticum, id est, cognoscendi potestate præditum: dicebat enim,
 non esse magnum abstinere à voluptate qui eam non esset expertus, sed eum qui in
 ea versatus esset non vinci. Vnde propter eam dicebat se in ea exerceri. Seipsum au-
 tem miser imprudens decipiebat arte voluptaria. In eandē ergo, vt patet, venit sentē-
 tiam Aristippus quoq; Cyreneus, in quam sophista qui se iactat tenere veritatē. Cum
 itaq; probro ei daretur, quòd cum meretrice Corinthia assidue versaretur: Habeo, in-
 quiebat, Laidem, sed ab ipsa nõ habeor. Tales autem sunt etiam qui dicunt se sequi
 Nicolaum, adducentes eius viri aliquid literarum monumentis mandatū, sed ab eis
 detortum, nempe oportere carne vti. Sed ille quidem vir præclarus significabat o-
 portere voluptates arcere & cupiditates, & hac exercitatione marcidas flaccidasq;
 reddere carnis appetitiones & insultus. Qui autē instar hircorum sunt profusi ad
 voluptatē, veluti corpus contumelia afficientes, suavi fruuntur delectatione, nesci-
 entes quòd id quidem, cum sit natura fluxum, sentum, squallidum pannosumq; red-
 ditur: ipsorum autem infossa est anima in cœno vitij, vt qui decretum ipsius volup-
 tatis, non autem viri Apostolici sequantur. Quid hi enim differunt à Sardanapalo? cu-
 ius vitam significat epigramma:

Hec habeo quæ edi, quæq; exaturata libido

Hausit, at illa iacent multa & præclara relicta.

Non est omnino necessaria affectio voluptatis, sed accessio quædam & affectatio
 vsibus quibusdam naturalibus, fami, siti, frigori, matrimonio. Si itaq; fieri posset vt
 absq; ea vel biberetur, vel alimentum susciperetur, vel liberi procrearentur, nõ pos-
 set ostendi alius eius vsus. Neq; enim operatio, neque affectio, sed neq; aliqua pars
 nostri est voluptas, sed vicarij ministerij gratia in vitam accessit, quemadmodum di-
 cunt accessisse sales nutrimenti concoquendi causa. Quæ est autem effrænata, & do-
 mus administrationem vi sibi vsurpauit, primam generat cupiditatē, quæ est deside-
 riū, & appetitus à ratione alienus, eius qui est ei gratificatus. Ea Epicuro persuasit vt
 philosophi finem poneret voluptatem. Diuinam itaq; rem is esse statuit, firmam ac
 stabilem bonam carnis constitutionem, & quòd ea ita sit futura spes fide dignam.
 Quid enim est aliud delitiæ, quàm libidinosa liguritio, superuacanea redundãtia
 eorum qui sunt dissoluti ad suauem sensum delectationis? significanter scribit Dio-
 genes in quadam tragœdia:

Effocinatis quis merè ac cinædicis,

τιμώτων.
 ἰν κελίῳ.

φιλοσόφῳ.

ἀπομνημο-
 νόματι.
 ὑπερατρεπῆς

παρὰ χροῖον.
 καὶ ἰσχυρῶς
 σιρρανῶται.

ἰσχυρῶς.

δαιῶσα.

λεχνία,
 διουκαπημία
 πρ.

Cor alligatum est suauibus delitijs,
Qui laborare tantillum haud uolunt.

ἡ ἀπορία. & quæ deinceps sequuntur, quæ turpiter quidem dicta sunt, sed pro meritis eorum qui sunt dediti voluptati. Diuinè itaq; mihi uideretur lex uoluisse ut metus impenderet necessariò, ut cautione & attentione hoc sibi pararet & cõseruaret philosophus, ut esset minimè sollicitus, à lapsu alienus, & peccato nõ affinis, in omnib. permanēs. Pax enim & libertas non aliter accedit, quàm per perpetuam & indefatigabilem ad uersus animi nostri motus repugnantia. Sunt enim hi aduersarij crassi & Olympici, & uespis, ut vno verbo dicã, acriores: & maximè voluptas, quæ non solum interdiu, sed etiam noctu in ipsis insomnijs, nos cum præstigijs inescando, insidiatur & mordet. Quomodo ergo possunt adhuc Græci iure legem insectari, cum ipsi quoq; voluptatem doceant seruire metui? Socrates itaq; iubet ea cauere quæ persuadēt ut non esurientes comedant, & bibant non sitientes: & pulchros aspectus & oscula, ut quæ scorpis & araneis grauius venenum naturaliter emittant. Antisthenes autem uult potius insanire, quàm voluptate affici. Et Crates Thebanus:

Hæc uincas rectis exultans moribus, atq;
Te auro haud addicens, cupidis nec amoribus unquam
Seruam: nec mercatores sunt amplius ulli.

Et totum colligit ueluti in epilogum:

Mancipat at quem non turpis tangitq; uoluptas,
Regnum immortale, & libertas huic quoq; amatur.

Hic autem alibi rectè admodum scribit, rerum uenerarum effrænati desiderij cataplasma esse famē: sin minus autem, laqueum. Zenonis autem Stoici quæ nam esset doctrina, testantur Comici, licet ei detrahentes, hoc modo:

Vir philosophatur Zeno iste philosophiam
Vanam: docet nam esuriam discipulos.
Panis sit unus, caricaq; & potus aquæ.

Hi omnes utiq; non erubescunt apertè confiteri eã quæ ex cautione accipitur utilitatem. Quæ est autem uera, & non expers rationis, sapientia, non solis uerbis confidēs & decretis, sed tegumentis inuulnerabilibus & mysterijs efficacibus, & in diuinis præceptis meditans & se exercens, vim diuinam per eam quæ ex ipsa inspiratur partem, à uerbo seu ratione accipit. Iam uerò Poëtici quoq; Iouis describunt ægidem:

Terribilem, quæ albo penitus redimita timore est.
Lis quoq; inest, & uis uurgens, & frigidus horror,
Gorgoneumq; caput, monstrum olim quod fuit ingens,
Terribile, horrendum, ostentum Iouis ægiferentis.

Iis autē, qui id quod est salutare rectè possunt perspicere, nescio an quid videbitur amabilius honestate ac grauitate legis, & eius filia cautione ac religione. Verū enim uero quando aliquid nimis intensum, & quod iustū tonū excedat, dicitur canere, sicut etiã Dominus in aliquos, ne aliqui ex ijs qui eum emulantur ac sequuntur, aliquid canant quod à tono fidiumq; concētu discrepet: sic audio, non ut quod sit nimis intensum, & quod iustum tonum excedat, sed quod sit eiusmodi ijs qui diuinum nolūt iugum tollere. Iis enim qui sunt remissi & imbecilli, id quod est moderatū, uidetur nimis intensum, & tonum excedere: & id quod est equum, uidetur esse summum ius: quoscunq; enim propterea quòd peccati amore tenentur, subit indulgentia, ij ueritatem existimant esse molestiam, & seueritatem sæuitiã: & eum qui non simul peccat & vnà deorsum trahitur, immisericordē. Rectè ergo sic scribit de Plutone tragœdia:

Venturus ad quem Dæmonem tu sis rogas?
Qui haud nouit equum, sed neq; ullam gratiam:
Solummodo ast illi placet iustitia.

Etsi enim nondum potestis facere quæ à lege imperantur, attamē considerantes esse nobis proposita pulcherrima exemplaria libertatis, amorem in ipsa nutrire & au gere possumus, & ea ratione promptiori & alacriori animo iuuabimur, alia quidem prouocantes, alia uerò imitantes, & alia reuerentes. Neq; enim ueteres illos qui ex lege vixerunt,

Annosa aut quercus genuit præruptæue petra,
sed eo quòd syncerè ac germanè uellent philosophari, totos seipsos Deo obrulerūt ac dedicarunt, & in fidei rationē relati sunt. Pulchrè de Indis dicebat Zeno, se unum malle Indum uidere qui torreatur, quàm omnes de laboris perpersione discere pbariones.

A tiones. Nobis autem sunt quotidie redundantes. Martyrum seu testium fontes, qui nostris spectantur oculis, qui torrentur, torquentur & capite truncantur. Eos omnes legis metus, qui veluti pædagogus ad Christum deduxit, exercuit, vt pietatem vel per sanguinem ostenderent. Deus stetit in synagoga deorum, in medio autē deos diiudicat. Quosnam? Eos qui sunt voluptate superiores, qui vincunt animi motus ac perturbationes qui sciunt vnumquodq; eorum quæ faciūt eos qui sunt Gnostici, id est, cognoscendi potestate præditi, qui mundo sunt maiores. Et rursus: Ego dixi, dii estis, & filij Altissimi omnes. Quibusnā dicit Dominus? Ijs qui, quoad eius fieri potest, mortalia omnia repudiant. Et dicit Apostolus: Vos autem non amplius estis in carne, sed in spiritu. Et rursus dicit: In carne cū simus, non secundum carnē militamus. Caro enim & sanguis regnū Dei non possunt possidere, neq; corruptio possidet incorruptionē. Ecce tāquā homines moriemini, nos arguēs dixit spiritus. Oportet ergo nos exercere ad ea cauenda quæ sunt obnoxia vitij, fugiendo, vt ij qui verē sunt philosophi, eos cibos qui incitāt ad libidinem, & eam quæ est in cubili dissolutam remissionē & delectationē: & agendo, vt ea quidem quæ in voluptate explenda fruendisq; delitijs accidunt sint alijs magnū præmiū, nobis autē non itidem. Est enim donum Dei maximū temperātia. Iple enim dixit, Nō te dimitto nec te derelinquo, vt qui te dignum iudicauerim propter veram ac germanam electionem. Sic ergo nos piē ac cautē accedere conantes, excipiet benignum ac suaue iugū Domini, à fide in fidem, vno auriga, per profectum vnumquenq; nostrū agente ad salutem, vt accedat is quē par est, fructus beatitudinis. Fit autem exercitatio, ex sententia Coi Hippocratis, non solūm corporis sanitas, sed etiam animæ, impigra laborum susceptio, & nō nimia nutrimenti exaturatio. Epicurus autē, in non esuriendo, nec sitiendo, nec frigendo, ponens beatitudinem, vocem illam Deo parem exclamauit, impiē dicens, se pro his vel cum Ioue patre esse pugnaturum, tanquam porcorū stercorebus vescentium, & non ratione præditorum & Philosophorum, beatam discernens victoriam. Ex ijs enim qui voluptati parent, constat esse Cyreniacos & Epicurum. Eos enim apertē dicere, finem esse iucundē viuere. Perfectum autem bonum solum esse voluptatem. Epicurus autem doloris quoq; amotionem dicit esse voluptatem: eligendum autem & expetendum esset dicit, id quod primū à seipso trahit ad seipsum, quod videlicet est omnino in motu. Dinomachus autē & Calliphodixerunt esse finē, quicquid in se est facere gratiæ consequendæ & fruendæ voluptatis. Et Hieronymus Peripateticus, finem quidē esse viuere sine molestia ac perurbatione: extremum autē, seu ad finem spectans, bonum, esse felicitatem. Et Diodorus, qui similiter fuit ex eadem hæresi, finem esse pronunciat, citra vllā molestiam & honestē viuere. Atq; Epicurus quidem & Cyrenaici, id quod est primum naturæ proprium & conueniens, dicunt esse voluptatem. Voluptatis enim causa accedens, inquit, virtus, peperit voluptatē. Ex Calliphonis autem sententia, voluptatis quidē causa accessit virtus, procedente autem tempore cū suam vidisset pulchritudinē, effecit vt principio, hoc est, voluptati, esset honore æqualis. Aristotelei autem finem esset tradunt, viuere ex virtute. Sed nec felicitatem nec finem adesse cuilibet qui habeat virtutem. Sapientem enim qui vexatur, & in varios casus præter voluntatem incidit, & ideo vult lubenter è vita effugere, nec esse beatum nec felicem. Virtute autem tempore quoque aliquo opus est: non enim accedit vno die, quæ etiam in perfecto, consistit: quando quidem non est vnquam, vt aiunt, puer beatus. perfectum autē tempus fuerit vitæ hominis: compleri itaq; beatitudinem ex triplici genere bonorum. Neque ergo pauper, nec inglorius, sed nec valetudinarius, sed nec si quis fuerit seruus, est beatus ex eorum sententia. Rursus autem Zeno quidem Stoicus finem esse putat ex virtute viuere. Cleanthes autem naturæ conuenienter viuere, in bene ratiocinando: quod in ijs quæ sunt secundum naturam eligendis situm esse statuit. Et Antipater eius familiaris, in ijs quidem quæ sunt secundum naturam assidue & absque vlla prolapsione deligendis, ijs autem quæ sunt præter naturam reiiciendis, positum esse existimat. Et rursus Archedemus sic finem esse exponebat, in ijs quæ sunt secundum naturam maxima & præcipua deligendis, non posse transilire. Præter hos autem Panætius, conuenienter viuere appetitionibus quæ datæ sunt nobis à natura. Postremò autem Posidonius, viuere contemplando vniuersorum veritatem & ordinem, & se, quoad eius fieri potest, ita instituere, vt nulla in re ducatur à parte animæ quæ caret ratione. Quidam autem ex recentioribus Stoicis, finem esse tradiderunt, viuere consequenter constitutioni hominis. Quid tibi Aristonem recensē?

Rom. 8.

ἐν τῇ ἀλογίᾳ
γῆμ.

is finem dicebat esse ἀδιαιρέτως, id est, in differentiam: indifferens autem planè relinquit indifferens: aut ea quæ ab Herillo dicuntur in medium adducâ? Ex scientia vivere ponit Herillus finem. Ex Academia enim recentiores volunt nonnulli finē tradere, firmā ac stabilem à visis abstinētiā. Quinetiā Lycus Peripateticus verā animæ lætitiā dicebat esse finē, quemadmodum Leucimus eam quæ ex honestis proficiscitur. Critolaus autem qui ipse quoq; fuit Peripateticus, dicebat esse perfectionem vitæ rectè fluentis secundū naturā, quæ completur ex tribus generibus, à maioribus per manus traditam significans perfectionem. Neq; verò nobis his contentis quiescendum est, sed quàm maximè contendendum est, ea quoq; quæ à Phisicis de re proposita decernūtur adducere. Anaxagoram enim Clazomeniū aiunt dixisse cōtemplationem esse vitæ finem, & eam quæ ex ea procedit libertatem. Heraclitum

ἀδιαιρέτως.

autem Ephesium ἀδιαιρέτως. Pythagoram autem refert Heraclides Ponticus, scientiā perfectionis virtutum animæ tradidisse esse beatitudinē. Quinetiam Abderitani docēt esse finem. Democritus quidem in libro de Fine, animi tranquillitatē, quam etiā appellavit ἀνιστόν, & sæpe exclamat, Delectatio & eius priuatio sunt eorum terminus

ἀνιστόν quid.

πρὸς τὸν ἀνιστόν
κατὰ τὸν
ξίμ.

qui ad ipsum florem peruenerunt. Hecateus autem sufficientiam. Quinetiam Apollodorus Cyzicenus animi delectationem, quemadmodū Nausiphanes admirationē vel obtupefactionem. Eam enim dicit à Democrito vocari ἀλαμβίνην. Præter hos autē Diotimus absolutā omnium bonorum perfectionem, quam dicit appellari ἀνιστόν, finem pronūciauit. Rursus Antisthenes quidem factus vacuitatē. Qui autem vocantur An

ἀνιστόν.

nicerei ex successione Cyrenaica, nullum totius vitæ finem terminatū statuerunt: vniuscuiusq; autē actiones proprium esse finem, nempe eam quæ ex actione efficitur voluptatem. Hi Cyrenaici, Epicuri voluptatis terminum, hoc est, doloris ablationē, infirmant & abrogant, eam constitutionem mortui appellantes: non solum enim nos gaudio affici propter voluptates, sed etiam propter consuetudines & honores. Epicurus autem existimat omnem effici lætitiā ex carne primò affecta. Metrodorus autē in opere quod inscribitur, Maiorem esse causam ad felicitatem eam quæ est ex nobis, ea quæ ex rebus oritur, Animæ, inquit, bonum quid est aliud, quàm firma stabilis ac bona carnis cōstitutio, & spes fide digna quòd ea sic futura sit? At verò Plato Philosophus finem dicit esse duplicem. Vnum quidem, id quod est participabile & primū in ipsis formis, quod quidem nominat bonum. Alterū autē id quod est illius particeps, & quæ ab eo proficiscitur accipit similitudinē, quod quidem est in hominibus qui virtutē & verā philosophiā sibi vendicāt. Quare Cleanthes quoq; in secundo de voluptate, dicit Socratē vbique docere, eundem esse virum iustum & beatum: & eum execrari qui primus diuisit iustum ab vtili, vt qui rem fecerit impiam. Reuera enim sunt impij, qui vtile à iusto quod est ex lege separant. Ipse autem Plato dicit beatitudinem, quæ est ἀδαιμονία, esse, bene habere Dæmonem. Dicit autem Dæmonē, principalem animę nostrę partem. Beatitudinē autem, esse perfectissimum bonū & plenissimum. Aliquando autem vocat vitam sibi consentientē & conuenientem, & nonnūquam id quod est ex virtute perfectissimū. Id autem ponit in scientia boni, & in ea quæ est cum Deo similitudine: similitudinē pronuncians esse iustum & sanctū cum prudentia. An non sic quidam ex nostris, ad imaginem quidem statim in ortu accepisse hominem, ad similitudinem autem per perfectionem postea esse accepturum, intelligunt? Iam verò docēs Plato hanc similitudinē viro bono futuram esse cū humilitate, illud utiq; interpretatur. Omnis qui seipsum humiliat, exaltabitur. Dicit itaq; in Legibus: Deus quidem certè, vt vetus est oratio, tenēs principium & medium & finem vniuersorū, rectā pergit secundum naturam circumiens. Eum autem semper consequitur iustitia, vltix eorum qui à lege diuina deficiunt. Vides quo modo ipse quoq; legi diuinæ inducit religionem. Subiungit itaq;: Cui qui beatus quidem est futurus, adhærens, sequitur humilis & moderatus. Deinde cū his ea quæ sunt consequentia coniunxisset, & timore adhibito admonuisset, subiungit: Quænam est ergo actio Deo amica & consentiens? Vna, & quæ vnum quidem verbum habet vetus, nempe quod simili quidem quod est moderatum, simile fuerit amicū: quæ sunt autem immoderata, neq; sibi inuicem, neq; moderatis. Hac itaq; ratione noster temperans, est Deo amicus, est enim similis: qui nō est autem temperans, dissimilis & diuersus. Hoc autē verus decretū esse dicens, eam quæ à lege ad ipsum peruenit, doctrinā tacitè significauit. Et in Theæteto, cū mala circa mortalē naturā & hunc locū necessariò circūcurrere dedisset, subiungit: Quare oportet tentare hinc il-

LUC. 14. 18.

18.

luc fugere quā celerrimè. Fuga autē est, Deo quoad eius fieri potest assimilatio: assimilatio

assimilatio

A milatio autē, iustum & sanctū fieri cum prudētia. Et Speusippus Platonis ex forore filius, dicit beatitudinē esse perfectū habitum in ijs quæ sunt secundū naturā: aut habitū bonorum, quam constitutionē omnes quidē homines appetere: cōiectare autem bonos molestiæ & conturbationis vacuitatem, fuerint autē virtutes effectrices felicitatis. Xenocrates verò Chalcedonenſis definit beatitudinē, propriæ virtutis possessionē, & eius quæ ei inferuit facultatis: deinde vt in quo quidem sit, videtur dicere animam: vt autē à quibus, virtutes: vt autē ex quibus tanquā partibus, bonas actiones, & honestos habitus, & affectiones, & motus, & habitudines: vt pote quòd nō sine his sint ea quæ sunt corporis & externa. Xenocratis enim familiaris Polemo, videtur velle beatitudinem esse sufficiētiam omnium bonorum, vel plurimorum & maximorum. Decernit itaq; sine virtute quidem nō futuram vnquam beatitudinē, absq; bonis autem corporis & externis, virtutem esse sufficiētiam ab beatitudinem. Et hæc quidem sic habeant. Quæ autem dicuntur aduersus eas quæ dictæ sunt sententias, dicuntur suo tempore. Nobis autem est propositum peruenire ad finem minimè finiendum, mandata, hoc est Deum, sequentibus, & ex eis, sine reprehensione & scienter, per diuinæ voluntatis cognitionem viuētib; . Rectè autem rationi seu verbo, quoad eius fieri potest, assimilatio, est finis, & in perfectam adoptionem per filium restitutio, Patrem semper glorificans per magnum Pōtificem, qui nos fratres & coheredes dignatus est appellare. Et Apostolus quidem breuiter finem de scribēs in epistola ad Romanos, dicit: Nunc autem liberati à peccatis, Deo autem seruiētes, Rom. 6. habetis fructum vestrum in sanctificationem: finem autem, vitam æternam. Cū Rom. 5. autem spem nouisset duplicem, vnā quidem quæ expectatur, alteram verò quæ minis intēditur, iā finem docet fidei restitutionem. Patientia enim, inquit, probatio nem: probatio verò spem: spes autem non confundit: quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Propter quam charitatē est etiam in spem restitutio, quam requiē dicit alibi nobis esse repositam. Similia etiam inueneris apud Ezechielem, quæ sic habent: Anima peccās ipsa morietur. Ezech. 18. & Vir qui fuerit iustus, & fecerit iudicium & iustitiam, supra montes non comedit, & suos oculos non sustulit ad idola domus Israël, & vxorē proximi sui non polluit, & ad vxorē in tēpore immunditiei suæ non accessit (non vult enim semen hominis p̄bro ac vituperio affici) & virū, inquit, nō malè afficiet, pignus debitoris reddet, rap- πληροσμίη. tum non rapiet: panem suum dabit esurienti, & plura habendi cupiditatem non lumer, ab iniquitate auertet manum suam, verum faciet iudicium inter virum & p̄- ximum, in iustificationibus meis ambulabit, & iustificationes meas custodiet. Ad faciendam veritatem est iustus, vita viuet, dicit Adonai Dominus. Et Esaias, eum quidem qui credidit, ad vitæ honestatem: eum autem qui est cognoscendi potestate Esa. 55. præditus, ad scientiam adhortans, ostendens non esse eandem hominis & Dei virtutem, sic inquit: Quærite Dominum, & in inueniendo ipsum inuocate. Quando autē vobis appropinquauerit, relinquat impius vias suas, & cōuertatur ad Dominum, & Gala. 6. misericordiam consequetur, vsq; ad, Cogitata vestra à cogitatione mea. Nos ergo Heb. 7. ex præclari Apostoli sententia, ex fide spē iustitiæ expectamus. In Christo enim neq; circuncisio aliquid valet, neq; præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Cupimus autem vnumquēq; vestrū eandem ostendere sollicitudinē ad expletio- nem spei, vsq; ad illud, secundum ordinem Melchizedec factus Pontifex in æternū. Paulo quoq; similia dicit Sapiaentia, quæ est omni virtute plena. Qui autem me au- dit, habitabit in spe confidens. Spei enim restitutio, spes dicta est æquiuocē: propterea huic dictioni, Habitabit, pulcherrimè adiecit, Confidens: ostendens eum qui est huiusmodi, requieuisse, recepta ea spe quam sperabat. Quare etiā subiungit: Et quiescet securè ab omni malo. Apertè autē dicit Apostolus in priori ad Corinthios: Cap. 11. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: vt illud efficiatur, Si vos mei, ego autē Christi, vos ergo estis Christi imitatores, Christus verò Dei. Deo ergo assimilari, vt quoad eius fieri potest, fiat quis iustus & sanctus cum prudētia, statuit esse scopum fidei: Finis Chri- stiano homi- ni quis. finem autem, eam quæ sit propter fidem promissi restitutionē. Ex his ergo fontes eo De Matrimo- nio. est. Quoniam autem voluptas & cupiditas videtur cadere in matrimonium, de his quoq; tractandum est. Est ergo matrimonium, prima legitima viri & mulieris cōiun- ctio, ad liberorum procreationē. Menander itaq; Comicus: Ad seminandos liberos tibi, inquit, meam trado filiam. Quærimus autem an sit vxor ducenda, quod quidē est ex ijs quæ dicta sunt aliquo modo referri ad aliquid. Est enim alicui ducēda vxor,

quod quidē est ac si dicas, aliquo modo se habenti, & aliqua vxor ducenda, & quæ A
 quo modo se habeat. Neq; enim est vxor ducēda cuilibet, neq; semper: sed tempus
 quoq; est, in quo conuenit: & persona cui cōuenit: & ætas ad certum vsq; terminum.
 Neq; ergo est cuilibet vxor ducenda, neq; semper: sed neq; omnino & impudenter
 ac temerè, sed ei qui aliquo modo se habet, & qualis, & quando oportet, & liberorū
 Gen. 20. gratia, & ea quæ est in omnibus similis, & non vi aut necessitate virum amantē dili-
 git. Vnde dicit Abraham, de vxore, vt quæ soror esset, considerans: Mihi soror est ex
 patre, sed non ex matre, fuit autem mihi quoq; in vxorem: docens eas quæ ex eadē
 matre natæ sunt, nō esse ducēdas vxores. Paucis autem hanc perfequemur historiā.
 Plato ergo matrimoniū collocat in bonis externis, adstruens nostri generis immor-
 talitatē, & quandam filiorum perpetuitatē, quæ filijs veluti lampas traditur. Demo-
 critus autem repudiat matrimoniū, & procreationē liberorum, propter multas quæ
 ex ipsis oriuntur molestias, & quōd abstrahant ab ijs quæ sunt magis necessaria. Ei
 autē Epicurus quoq; assentitur, & quicumq; in voluptate molestiæque & doloris
 vacuitate bonum collocant. Præterea ex Stoicorum quidem sententia est indifferēs,
 & matrimoniū & liberorum susceptio, ex Peripateticorum verò, bonum. Vt semel
 autem, dicam, dogmata lingua tenus deducētes, voluptatibus seruierunt, alij quidē
 pellicibus, alij verò meretricibus, plurimi autem vtentes adolefcētulis. Sapiens autē
 ille quaternio, in horto cum meretrice factis voluptatem gloria afficiebat. Nō ergo
 eam quæ est de boue iungendo effugerint execrationem, qui cū sibi aliqua non
 conferre iudicent, alios ea hortentur facere, vel contrā. Hoc breuiter scriptura signi-
 ficauit, dicens: Quod odio habes, alij ne feceris. Cæterū qui matrimoniū appro-
 bant, Nos, inquiunt, fecit natura aptos ad matrimoniū, vt liquet ex compositione
 corporū masculorum & foeminarum: & frequenter illud acclamant, Crescite & mul-
 tiplicamini. Si autem hæc quoq; ita se habent, ipsis tamen turpe videtur, quōd ho-
 mo quem Deus est architectatus, sit animantibus brutis intemperantior, quæ cum
 multis & impudenter non congregiuntur, sed cum vno, & quod est eiusdem gen-
 eris: cuiusmodi sunt columbæ & palumbes, & genus turturū, & quæ sunt his similia.
 Præterea, inquiunt, qui caret liberis, est ea perfectione defectus quæ est secundum
 naturā, vt qui suum successorem in suum locum non substituerit. Perfectus enim est
 qui ex seipso fecit similitudinem: vel potius quando illum idem fecisse viderit, hoc est, quan-
 do in eandem peruenerit naturā filius, cuius est qui eum genuit. Est ergo omnino v-
 xor ducenda, & patriæ causa & liberorū successione, & mundi, quantum est in nobis,
 perfectionis. Nam alicuius etiam matrimonij miseretur poëtæ, quod est semiperfe-
 ctum & caret liberis: beatum autē ducunt id quod floret & germinat vndiquaq;. Mor-
 bi autem corporis maximè indicāt necessarium esse matrimoniū. Vxoribus enim cu-
 ra, & assidua eius perseuerantia, videtur, aliorū necessariorū & amicorum tantū su-
 perare tolerantia, quanto ea mutua doloris consensione & misericordia antecel-
 lit, & vult omnium maximè lubenter assidere. Et reuera ex scripturæ sententia est nec ef-
 farsia adiutrix. Menāder itaq; Comicus cū matrimoniū esset insectatus, alia etiā
 vtilia opponens, responder ei qui dixerat:

Affectus in rem sum ego

Non bene, sinistrè eam nam tu quidem capis.

Deinde subiungit:

Gravia fuerunt & molesta quæ tibi,

Vides in ipso, sed bona non aspicias.

& quæ deinceps sequuntur. Fert autem opem quoq; matrimoniū ijs qui ætate p-
 cesserunt, vt quōd exhibeat vxorem curam gerentem, & alat qui ex ea suscepti sunt
 liberos, vt in senectute parentes suos nutriant.

Viro autem gloriæ, qui fiet in terra, ei fuerint filij.

Vt subera atq; imo ex profundo rete, agent,

Et quæ plagas seruant lino, ex Tragici Sophoclis sententia, Non permittunt autem
 Legislatores maximos magistratus gerere ijs qui vxorem nō duxerint. Iam verò La-
 conum Legislator, non solum pœnam imposuit ei qui vxorem non duxisset, sed et-
 iam ei qui vnam tantum, & ei qui duxisset serius, & ei qui solus viueret. Præclarus
 autem Plato iubet vxoris quoq; alimentum publico pēdere ærario, eum qui vxorē
 non duxisset, & sumptus quos oportet dare magistratibus. Si enim ductis vxorib.
 liberos non susceperint, quod in eis quidē situm est, hominum raritatem inuehent,
 & ciuitates dissoluēt, & qui ex eis constat ornatū: est autē eiusmodi eorum impietas,
 qui

A qui diuinam dissolunt generationem. Iam verò est ignaui & imbecilli animi, fugere conuictum & vitæ consuetudinem cum vxore & liberis. Cuius enim est amissio malum, eius omnino possessio bonum est: ita autem se habet etiã in reliquis. Atqui liberorum amissio, inquit, est ex supremis malis: filiorum ergo possessio, bonum est: quod si ita est, etiam matrimonium.

Absq; genitore (inquit) nunquam fuerit filius.

Nec absq; matre filij conceptio.

Patrem, uir ut matrem, efficit coniugium.

Maximum itaq; votum statuit Homerus, virum & familiam, sed non absolutè, verum cū bona consensione & concordia. Nam aliorum quidem matrimonium in voluptate consentit & delectatione: eorum autē qui philosophantur matrimonium, deducit ad eum qui est in Verbo consensus, quod nō formā, sed mores permittit ornare mulieribus: & præcipit maritis ne vtantur vxoribus tanquā ijs quæ amantur mulieribus, vnum scopum sibi proponendo vt corpori probū afferant, sed ad totius vitæ auxilium, & optimā temperantiā, matrimoniū vsurpent. Frumēti enim & ordeï, vt arbitror, seminibus, quæ conuenientib. deijciuntur temporibus, præstantior est ac preciosior homo qui seminatur, cui omnia à natura producuntur. Atq; illa quidē femina agricolæ sobrij deijciūt. Si quod sit ergo sordidū & spurcū studiū, id est à matrimonio expurgandum, ne nobis probro dari possit, quod brutorum animantium cōgressus magis naturæ cōueniat, quàm humana coniunctio in ipso calore veneris.

B Nonnulla certè eorum quo tempore iubentur statim recedunt, relinquentia administrationi opificium. A tragicis autem scriptum est, Polyxenam, etsi interficeretur, moriendo tamen magnā adhibuisse diligentiam vt honestè caderet: Illa regens mares quæ haud licuit cernere. Fuit autē illi quoq; calamitas matrimonium. Succumbere itaq; & cedere vitijs & animi perturbationibus, est extrema seruitus: sicut ea certè vincere, sola est libertas. Diuina itaq; scriptura, eos qui præcepta transilierunt, dicit esse venundatos alienigenis, hoc est, peccatis quæ naturæ nō conueniunt, donec cōuersi agant pœnitentiam. Conseruandum est ergo matrimonium, tanquam sacra aliqua statua, mundum ab ijs quæ pollutunt, vt pote qui à somnio quidē expergiscamur cum Domino, eamque autem dormitum cum gratiarum actione, & oremus,

Cumq; cubile tenet, lux & cum fulserit alma,

tota nostra vita Dominum testantes: pietatem quidem ac religionem anima possidentes, temperantiam autem etiam vsq; ad corpus deducētes. Deo enim reuera gratum est, à lingua ad opera traducere moderationem. Ad impudentiam autem via est turpis sermo: & vtriusq; finis est turpium rerū perpetratio. Quod autē consulat scriptura vxorem ducere, & nec à coniugio vnquam permittat discedere, legem aperte constituit: Non dimittes vxorem, præterquam propter fornicationem. Adulterium autem existimat coniungi matrimonio, viuo altero ex separatis. A suspitione autē & criminatione alienam ostendit vxorē, eo quod non ornetur ac cometur plus quàm sit decorum, assiduè attendendo precibus & orationibus: multos autem domus exitus custodiat: à sui autem aspectu, quoad eius fieri potest, excludens eos qui ad eam non attinet, ducendo domus custodiam intempestiuus nugis cōducibiliorem. Qui autem dimissam accipit vxorem, mœchatur, inquit: si quis enim dimiserit vxorem, mœchatur ipsam, hoc est, cogit eam mœchari. Non solum autem qui dimisit, est eius causa, sed etiam qui eam suscepit, præbens mulieri peccandi occasionem: si enim nō suscipiat, reuertetur ad virum. Quid verò lex? Ad reprimendam ad vitia propensionem, iubet de medio tolli eam quæ adulterata, & adulterij fuerit cōiuncta: si autem fuerit vxor Sacerdotis, iubet eam igni tradi. Obruitur autem adulter quoq; lapidibus, sed non in eodem loco, ne mors quidem sit eis communis. Neq; verò lex cum Euangelio pugnat, sed ei consentit: quidni enim? cū sit vtriusq; vnus suppeditor Dominus. Quæ enim est fornicata, viuit quidem peccato, sed mortua est mandatis: quæ autem ducta est pœnitentia, vt quæ sit regenerata per vitæ conuersionem, habet vitæ regenerationem. mortua quidem vetere fornicatrice, in vitam autem rursus ingressa ea quæ genita est per pœnitentiam. Iis quæ dicta sunt fert spiritus testimonium dicens per Ezechielem: Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur. Iam

ἀσχηρολογία,

sed lego,

ἀσχηροποιία.

C verò obruuntur lapidibus, vt qui propter duritiem cordis sint legi mortui, cui non paruerūt. Sacerdotis autem vxori augetur supplicium, quia cui plus datum est,

Mat. 10.

Luc. 16.

Ezech. 18.

plus ab eo exigetur. Terminetur hic quoq; secunda quæ *σπουδαίως* dicitur Oratio, propter prolixitatē capitum & multitudinē;